

Merknadar til bokmeldinga av *Mønster* (NSH I)

Helge Sandøy, Philipp Conzett, Gjert Kristoffersen og Agnete Nesse

Denne artikkelen er svar på omtalen Sverre Stausland Johnsen hadde av boka *Mønster* (NSH I) i *NLT* 1-2019. Redaktørane og forfattarane noterer seg nokre feil som Johnsen påviser, men omtalen inneheld mange galne påstandar, og Johnsen misforstår teksten i NSH I. Det etymologiske synet hans på ‘norsk’ og ‘ikkje-norsk’ blir nedanfor avvist som ufruktbart viss målet er å forstå eigen-skapar ved språk og kreftene i språkendringsprosessane, for språket fungerer synkront. I svaret blir òg refleksjonane Johnsen har om årsakene til språkending, imøtegått; læresetningane hans er for enkle til å kunne gjere greie for dei mange mønstera i resultatata frå empiriske granskingar. Prinsippet om enkelheit kan ikkje overstyre eit prinsipp om at påstandar og teoriar skal vere sannsynlege. Kritikken han fører fram i diskusjonen om språkhaldningar, overser skiljet mellom bevisste og underbevisste haldningar, som er både sentralt i sosiolingvistikken og ein føresetnad for drøftinga i NSH I.

Nøkkelord: språkhistorie, sosiolingvistik, språksosiologi, fonologi, morfologi, ordforråd, språkending, språkkontakt, språkhaldningar, analogi, trykk, tonelag, jamvekt, i-omlyd, ordlaging, genitiv, empirisk testing

1 Om å skrive bokomtale

Sverre Stausland Johnsen har i *Norsk lingvistisk tidsskrift* nr. 1–2019 ein artikkel der boka *Mønster* (Sandøy 2016) er tema. Boka (heretter referert til som NSH I) er første bindet av *Norsk språkhistorie*. Som forfattarar set vi sjølv sagt pris på vurderingar og på aktuelle rettingar. Johnsen peikar på nokre feil og uheldige formuleringar; og vi takkar for dei merknadane der dei er rettkomne. Men det meste i kritikken hans treng korreksjon.

NLT-redaksjonen gjer s. 3 lesarane oppmerksame på at omtalen “er kategorisert som eit vitenskapleg stykkje”. Forfattaren sjølv omtalar artikkelen som “mykje meir enn ein grundig bokomtale” (Johnsen 2019: 79). Men ettersom det samlande temaet for artikkelen gjeld framstillingane i NSH I – kapittel for kapittel – reknar vi han som ei melding av boka.

Bokomtalar er viktige for kunnskapsproduksjonen innanfor alle vitenskapsgreiner. Men det må stillast nokre grunnleggande krav til omtalane dersom dei skal verke konstruktivt og kunnskapsfremjande. Eit slikt krav er at bokmeldaren gjer sitt beste for å presentere analysane hen vurderer, så fullstendig som mogleg. Viss ein kritiserer detaljar utan å setje dei i den samanhengen dei står i i boka, risikerer ein at kritikken bommar og i verste fall slår tilbake på meldaren. Når vi skriv at meldaren må gjere sitt beste, tar vi høgd for at hen i nokre tilfelle kan ha misforstått teksten pga. at forfattaren ikkje har formulert seg klart nok. I så fall er det naturlegvis kritikkverdige og bør påpeikast i meldinga.

Når denne aktuelle omtalen i NLT ikkje fungerer slik ei melding bør gjere, kjem det nettopp av at analysane og teksten i NSH I dels ikkje blir fullstendig nok presentert, og dels ikkje presentert i det heile. Dessutan blir det ikkje lagt vekt på å forstå kva forfattarane har hatt som intensjon å formidle. Alle feillesingane og mistolkingane gjer at meldinga gir eit heilt misvisande bilde. Derfor gjer vi det litt uvanlege: Vi kommenterer og drøftar påstandane i omtalen. Vi gjer det både som redaktørar for verket og forfattarar i dette første bindet.

2 Om å bruke forgjengarane våre

Johnsen meiner vi skulle bygd meir på Ivar Aasen og Gustav Indrebø, og særleg jamfører han denne nye språkhistoria med Indrebø si frå 1951. Alle som arbeider med norsk språkvitskap, har stor respekt for det imponerande verket hans Indrebø. Vi føler ikkje behov for å konkurrere. Men eit poeng med initiativet til denne nye språkhistoria var at det er gått 69 år sidan Indrebø-boka kom ut, og at det er gått 78 år sidan Indrebø døydde frå det ufullførte verket.

Det er legitimt å stø seg på nær hundre år gammal forskning. Men det er likevel ikkje greitt å framstille den gamle forskinga som ei vitenskapleg sanning som skal stå til evig tid, slik Johnsen framstiller det. Vi som har skrivne i *Norsk språkhistorie*, les Aasen (1813–1896), Indrebø (1889–1942), Seip (1884–1963) og andre frå eldre tid som interessante forskarar vi kan lære av, samtidig som vi – som alle vitenskapsvinner- og menn – les gammal forskning i lys av nyare teoriar. Teoriutviklinga i språkvitskapen har vore stor sidan Seip som den siste gav ut ei språkhistorie i 1955, og det ville nettopp vere uvitskapleg å sluke alt

dei skreiv, rått utan å gå til primærkjeldene og bruke dei i lys av nyare teori- og metodeutvikling. For 80 og 100 år sidan hadde forskarane dessutan ikkje moglegheit til å bruke store korpus til å få fram tendensar i språkbruk over tid slik som vi kan nå. Så når Johnsen (2019: 108) meiner at vi “går over bekken etter vatn” når vi undersøker primærkjelder i staden for å skrive av etter Aasen eller Indrebø, ber han oss om å legge lista for vitskapleg språkhistorieskriving mykje lågare enn det som var målet vårt.

Inkonsekvent er Johnsen når han rosar Ivar Aasen for å bygge “på det folk faktisk sa” (Johnsen 2019: 109), men kritiserer oss for å legge vekt på det same (sst.: 82). Han refererer til Chomsky som meinte at det var “språkkunnskapen hjå individet” som skulle beskrivast, ikkje språkbruk. Vi meiner begge delar kan vere del av språkhistoriebeskrivinga.

3 Har ikkje tekstar struktur? (Johnsen 1 og 8)

Johnsen (2029: 79, 116f.) er kritisk til at NSH I inneheld eit kapittel om tekst og sjanger. Vi er einige i at tekstvitskapen på ulike måtar er knytt både til litteraturvitskap og språkvitskap. Men når Johnsen (sst.: 79) skriv at “det burde vera uomtvisteleg” at kapittelet ikkje høyrer heime i dette bindet, meiner vi at han tar for hardt i. Kapittelet “Tekst og sjanger” kunne truleg også passa fint i bind II (Mæhlum 2018), men sidan det i “Tekst og sjanger” blir lagt så stor vekt på tekststruktur og tekstlege mønster, meiner vi det er heilt rett å la tekstgrammatikken bli ei forlenging av dei grammatikkapitla som tar for seg andre nivå i språket. Det er elles vanleg praksis blant tekstvitarar å omtale forskingsfeltet som *tekstgrammatikk*; Johnsen (2019: 116) er dermed ikkje heilt i tråd med rådande termbruk og fagsyn når han skriv at “det ikkje har noko med grammatikken å gjera” .

Derimot har Johnsen rett i at det kunne stått noko om tekstar skrivne før 1100-talet. Her burde det stått ei tilvising til NSH bind IV (Nesse 2018), der det nemleg er to fyldige kapittel om tida før 1050, der runeinnskriftene blir grundig presentert både språkleg og i eit tekstperspektiv.

4 Utviklingslinjene (Johnsen 2 og 9)

Eit ankemål Johnsen har mot NSH I, er at forfattarane ikkje skil mellom opphavleg norske talemålsdrag og det som har komme inn utanfrå, først og fremst dansk. Johnsen står fram som meir enn purist når han meiner at norsk språkhistorie berre burde handle om den delen av norsk som er “nedervt frå ga-

mmalnorsk eller nylaga frå nedervt tilfang” (Johnsen 2019: 80). Han stør seg her på Indrebø, Aasen og andre språkvitarar frå førre hundreåret og 1800-talet.

Når Johnsen meiner at dette skiljet mellom opphavleg norsk og ikkje-norsk må vere grunnleggande for heile framstillinga, er vi svært ueinige. Han hallar til eit etymologisk opphavs-perspektiv som formidlar eit syn om at ‘norsk’ og ‘ikkje-norsk’ er innebygde eigenskapar som følger språkfenomena gjennom historia. Eit slikt syn prega nok delar av nasjonalromantikken på 1800-talet. Og når Johnsen med referanse til Haugen (1969) påstår at folk har “kjent det både fornærmande og sårande” at bokmålet blir assosiert med dansk (Johnsen 2019: 80), ser det ut til at han er i tråd med slik eldre tenking. Etter 1966 har forskinga på språk- og dialektkontakt blitt så pass allment kjent i befolkninga, mellom anna gjennom pensum i skolen, at dei fleste veit at dei snakkar og skriv eit språk med impulsar frå andre land og andre språksamfunn, og er godt fornøgde med det.

Vi ønsker ikkje å skrive innanfor ein slik nasjonalromantisk tradisjon. I staden vil vi formidle den innsikta frå moderne språkvitskap at språket fungerer i samtida, og nettopp dét pregar eigenskapane det har. For eksempel har språkbrukarane stor evne til å integrere nye ord i det levande morsmålet, og det brukar å ligge stor kreativitet i den samtidige levande språkbruken. Språket utviklar seg gjennom historia, og derfor er ikkje ‘norsk språk’ noko som kan definerast til eit bestemt språkstadium for f.eks. tusen år sidan. Målet vårt har vore å få med oss denne dynamikken i det som er det levande språket. Vi har ikkje ønskt oss nokon sterkt ekskluderande definisjon, men i staden vilja sjå etter kva som er det levande språket på kvart språkstadium. Å gjere det annleis ville ikkje ha vore fagleg haldbart.

I *Norsk språkhistorie* har vi gått langt utanfor det snevre og “norskætta” språket. Bind II har med kapittel om både slang, teiknspråk og korleis det har vore å lære norsk som andrespråk. Bind IV har med kapittel om korleis folk i Noreg skreiv i dansketida. Og bind III er om ideologi; der skriv redaktør Tove Bull dette i innleiinga:

... i all vitskap bør alle premisser for dei slutningane ein trekkjer og dei konklusjonane ein kjem fram til, vere tydelege og eksplisitt uttrykte. Det som måtte vere umedvete, bør ein såleis søkje å gjere medvete. Dét er inga lett øving. (NSH III: 29.)

Vi står for eit språkhistoriesyn med plass til det heterogene språket, og med plass til å sjå dette språket både som struktur og som samfunnsfenomen. Og vi

er verken moderne eller spesielle. Allereie i 1935 heldt den norske språkvetaren Alf Sommerfelt eit av dei tidlege radioforedraga på NRK, seinare publisert i boka *Sproget som samfundsorgan*. Der innleier han med å slå fast at “Sproget er altså ikke noget vesen, ikke noget organ. Det er heller ikke noget naturprodukt like lite som f.eks. religionen.” (Sommerfelt 1935: 6–7.)

5 Språkendring (NSH I kap. 1)

5.1 Natur eller kultur? (Johnsen 3.1)

Johnsen hadde ønskt seg ei lengre drøfting av grunnleggande omgrep. Det kan vi ha sympati for, men forfattarar må alltid avgrense seg, for alle prosjekt har rammer. Derfor må ein vere pragmatisk når ein plukkar ut omgrepa som skal drøftast. Der ein opplever stor konsensus i fagmiljøet, treng ein ikkje bruke opp spalteplassen på allmenne diskusjonar. Når vi i kap. 1 definerer språket til å vere eit kollektivt fenomen, skal det forklare perspektivet og disposisjonen vidare i dette kapittelet om språkendring. Vi har ikkje opplevd at det er noka ueinigheit i fagmiljøet om at dette er fornuftigaste innfallsvinkelen i ei språkhistorie; derfor er ikkje drøftinga av denne premissen lengre enn han er. Det er òg høgst uklart korleis Johnsen er ueinig i dette.

For å få med at språket er relevant innanfor mange perspektiv – og at vi derfor ønsker å ha eit breitt perspektiv på f.eks. årsaksdrøftingane – har Sandøy i språkendringskapittelet referert nokre poeng frå den vitskapsteoretiske diskusjonen om språk er natur eller kultur, eller om det er eit “fenomen av tredje typen”, som det er blitt kalla, ettersom det kan visast at fenomenet språk og språkendring har eigenskapar frå både natur og kultur. Johnsen kritiserer her Sandøy for å ha komme til dette siste standpunktet ved å definere natur så trøngt at konklusjonen må bli slik. At dette kan gjerast til eit definisjonsspørsmål, har han jo rett i, og i denne drøftinga er det ikkje noko poeng å teste ut om språk er det eine eller det andre i ein dualistisk modell. I dette kapittelet skal definisjonane vere fruktbare i ei drøfting som erkjenner det breie perspektivet som mest relevant, og da får ein enklaste framstillinga viss ein skil klart mellom natur og kultur i utgangspunktet. Da kjem ‘fenomen av den tredje typen’ best fram. Johnsen ser ut til å føretrekke at språket er rekna som eit naturfenomen, men da tydelegvis ut frå ein noko vidare definisjon av natur. Da ser vi igjen at det er eit definisjonsspørsmål som avgjer konklusjonen – for Johnsen òg.

Det ville neppe gjere framstillinga vår klarare om vi dytta svært ulike ting inn i same omgrepet. Når han innanfor naturomgrepet f.eks. viser til det binære

skiljet “interne og eksterne tilhøve”, er det noko av det same som ligg i skiljet natur og kultur, og da er ein i alle fall ikkje kommen lenger. Den viktige forskjellen gjeld vidt eller smalt perspektiv. – Det kan her dessutan vere grunn til å minne om at definisjonar ikkje har eigen eksistens; dei har eit formål i ein kontekst.

5.2 Endringsteori (Johnsen 2 og 3)

Johnsen kallar bokomtalen sin for “Grunnleggjande spørsmål om språkending og norsk språkhistorie”, og han brukar bolkane 2 og 3 til å presentere sitt syn på krefter i språkendringsprosessen. Her refererer han verken innhaldet eller ‘bodskapen’ i kap. 1 om språkending; han er tydelegvis heilt ueinig og ønsker derfor å lansere si alternative framstilling – som må vere tenkt å skulle stå fram som grunnleggande kritikk av kap. 1 i NSH I. Inni framlegginga si kjem det utfall mot Sandøy utan at det er gjort greie for grunnlaget for resonnementa hos Sandøy. Slik skal ikkje ein bokomtale vere.

Vi skal derfor nedanfor først gi att noko av perspektivet i kap. 1 i kortform og så kommentere kritikken og modellen hans Johnsen.

5.2.1 Samansett modell

Sosiolingvistikken har i eit par generasjonar arbeidd med å studere samanhengen mellom samfunn og språk, og det er utvikla mykje teoretisk innsikt. Skal ein forstå samanhengar mellom ulike relevante faktorar som verkar inn på språkendingar, er det tenleg å sjå korleis faktorane ligg på ulike nivå. I sosiolingvistikken er det blitt tradisjon for å skilje mellom mikro-, meso- og makroperspektiv, dvs. at ein skil mellom krefter på individnivå, gruppenivå og samfunnsnivå. Skil ein slik, blir det enklare å forstå verkeområdet for dei ymse føringane eller rammene for kva som skjer og kan skje. Sjølv om ei språkending blir gjennomført på individnivået, kan endringa tolkast som resultat av føringar på eit av dei overindividuelle nivåa, og slik vil òg f.eks. den subjektive forståinga av ei endring kunne vere annleis enn den samfunnsmessige forståinga.

I faglitteraturen er det foreslått svært mange forklaringsfaktorar eller drivkrefter i språkendringsprosessane, og språkendringskapittelet i NSH I drar fram m.a. geografiske og administrative grenser, kommunikasjonsvegar, sosiale nettverk og sosialisering. Særleg blir språket sjølv, flytting, ulike former for kontakt og ulike språkhaldningar drøfta. Eit viktig poeng i framstillinga er at forklaringsane til språkending kan vere mange og samansette, og drøftinga prøver nettopp å vise det.

Ettersom språket er så viktig del av kulturen, er førestillingane om språk ein del av samfunnsdiskursen vår og viktig for korleis folk tolkar erfaringane sine. Derfor er den store utfordringa for sosiolingvistikken – særleg makrososiolingvistikken – å kunne frigjere seg mest mogleg frå det subjektive. I språk-endringskapitlet er det såleis lagt vekt på å drøfte påverknadsfaktorane med utgangspunkt i testar med empiriske data frå granskingar som er lagt opp med systematisk-komparativ metode, og det er prøvd å stille dei foreslåtte drivkrefte-ene opp mot kvarandre. Med ein slik arbeidsmåte er håpet å kunne komme lenger enn berre å lansere subjektivt inspirerte påstandar.

5.2.2 Johnsen – smalt perspektiv

Johnsen legg i sin forklaringsmodell opp til eit svært smalt perspektiv, som minner om tida før sosiolingvistikken blei etablert. Han har *to* grunnleggande påstandar: 1) at vi endrar språket ved å kopiere etter andre (Johnsen 2019: 85), og 2) at vi kopierer etter dei vi “tykkjer vel om” (m.a. sst.: 88). Begge påstandane avgrensar seg altså til individet. Sjølv kallar han påstandane sine for læresetningar. Ordet læresetning er i ordbøker forresten forklart med synonymet dogme, og dei brukar ein normalt ikkje å etterprøve. Det gjer heller ikkje Johnsen med sine.

Dei to læresetningane for alt kan lett samlast i éi formulering: kopiere etter dei ein likar. Det er prisverdig å unngå å gjere noko for komplisert, men det er likevel slik at ein teori skal ofte gjere greie for eit komplisert fenomen, og da må han vere komplisert nok til å greie det. Vi skal sjå mange gonger nedanfor at Johnsen ignorerer empiri – òg den som står i det aktuelle kapitlet i NSH I – når han skal illustrere og drøfte korleis dei enkle læresetningane hans fungerer.

Ved første syn kan læresetningane verke både kjent og rimelege. Men kopiering er den enkle og vanlege måten å forklare språklæring på, altså å forklare det fasinerande fenomenet at eit komplisert språk kan traderast så uendra og stabilt frå generasjon til generasjon som det normalt blir. Dermed er kopiering forklaring på det motsette av *språkendring*.

Kopiering i *språklærings*prosessen kan ha si forklaring i behovet for god kommunikasjon der det er viktig å meistre koden, og i eit sosialpsykologisk behov for identitet. Derfor er utgangspunktet for kopiering at ein tar etter dei næraste rundt seg, dvs. dei ein er mest bunden til. Temaet i språkendringskapitlet er å leite etter forklaringar på korfor det likevel oppstår avvik frå denne kopieringa. Denne distinksjonen har ikkje Johnsen brydd seg om.

Sjølvspråk er kopiering for snevert perspektiv. Kopiering representerer ein mekanisk behaviorisme som ignorerer den kognitive innsikta at kvart menneske er skapande vesen når det oppfattar og lærer. På den måten blir språkdraga bearbeidd når dei blir tradert eller spreidd. Spreiinga gjennom kontakt er pga. denne bearbeidinga avhengig av f.eks. alderen på språkinnlæraren. Nye språkdrag kan dessutan oppstå ved opposisjonsmarkering i kontaktsituasjonar, og dei kan oppstå ved utvikling av kompromissformer i kontaktsituasjonar. Her må samfunnsfaktorar inn i forklaringsmodellen. Individnivået som Johnsen held seg til, held ikkje når ein skal forklare slikt.

Eit fruktbart alternativ til individfokuset er å ta utgangspunkt i dei kollektive normene i fellesskapet og korleis individet orienterer seg der ved å ta del i normdanninga gjennom internalisering, eksternalisering og objektivisering. Den innfallsvinkelen er beskriven i bolk 11.3 i språkendringskapittelet, og teorien har sitt utspring i Berger & Luckmann (1966) og er godt formidla på norsk av m.a. Hernes (2005).

Det viser seg at opninga for avvik frå ei tradert norm skiftar med typen samfunn, og ustabile samfunn har tendens til å få fleire endringar enn stabile. Endringane kan vere at eit språkdrag blir tatt opp frå ei innflytta gruppe, men dei kan òg vere resultat av innovasjonar. Særleg gjeld det slike som skaper fonologisk og morfologisk enklare strukturar. ('Forenkling' er forklart på s. 45f. i NSH I i tråd med både Siegel 1985: 358 og Trudgill 2011: 21ff., og omgrepet brukt på denne måten har vist seg å vere fruktbart i mange studiar.) Innovasjonar kan òg oppstå i isolerte og stabile samfunn, men dei fører gjerne til meir kompliserte strukturar (jf. Trudgill 2012.).

Spontane innovasjonar er noko som pregar språkproduksjonen vår, slik at spørsmålet i dette endringsperspektivet er meir korleis vi skal forstå kva for innovasjonar som utviklar seg og får normstatus i grupper og samfunn og dermed blir 'vellykka innovasjonar' (Milroy 1992). I sosiolingvistikken spelar både motivert og spontan innovasjon ei sentral rolle som forklaring på nye språkdrag innanfor både koiné-studiar og pidgin-studiar, jf. bolkane 9 og 10.1 i språkendringskapittelet. Særleg koinéiseringsstudiar viser at ein må ta utgangspunkt i fellesskapet/språksamfunnet for å forstå normdanningssmekanismane.

Granskingar av ustabile samfunn med stor tilflytting viser korleis ein koinéiseringsprosess foregår. Nokre slike er lagt fram i NSH I (bolk 9, jf. òg Nelteland 2014 og 2019). Der er utviklinga ofte særprega av forenklingar, som til dels er slike som ikkje er henta frå tilflyttarane. Smeltegrytesamfunn gir nettopp gode vilkår for dialektale innovasjonar. I byar der det er sosial motsetning mellom brukarane av høg- og lågstatusdialekt, kan det oppstå kompromissformer,

som òg er innovasjonar. (Det gjeld f.eks. pronomenerforma /e/ i bergensk, jf. Ulland 1984.)

Det Johnsen kanskje siktar mest til med kopiering, er at eit nytt drag kjem opp i kontakten mellom språksamfunn som gjer at språkkinnlæraren kan kopiere frå andre enn sine næraste. Men også språkkontakt er av mange typar, som gir ulike vilkår for språkending. Nabokontakt er noko anna enn langdistansekontakt, korttids- og langtidskontakt er ulike (av sosialpsykologiske grunnar), og det er forskjell på om det er vaksne som er i kontakt (av m.a. kognitive grunnar), enn om det er barn som er i kontakt. (Jamfør Trudgill 1986.)

I NSH I er forresten språkkontakt og språkleg påverknad grundig drøfta i eigne bolkar i alle kapitla, og det aller meste av ordforrådskapittelet (kap. 5) gjeld nettopp det. (Elles står det om språkkontakt i bolkanane 7.2 og 10 i kap. 1, bolk 5.4.1 i kap. 2, bolkanane 2.1.2, 2.3.1, 6.3 og 6.4 i kap. 3, bolk 10 i kap. 4, bolkanane 2.3.3, 3 og 5.12 i kap. 6.)

5.2.3 For lettvinne generaliseringar

Johnsen har nokre sterke påstandar i tillegg til læresetningane. Han reknar dei tydelegvis som allmenngyldige utan å argumentere eller vise til moderne empirisk funderte drøftingar. For eksempel denne påstanden: “At det er ein direkte samanheng mellom målførelikskapen og omfanget av kommunikasjon, må gjelda for gamal lærdom” (Johnsen 2019: 85). Her refererer han nettopp til gamle verk: Paul (1920) og Bloomfield (1935). I kulturgeografien kan det vere eit fruktbart grep å ha dette som utgangspunkt når ein leitar etter mønster, for ofte stemmer det. Men allmenngyldig er ikkje dette mønsteret. Sosiolingvistikken har jo vist at kulturell opposisjon mellom sosiale grupper eller mellom naboar kan vere med på å forklare forskjellar som oppstår – trass i nettopp stor kommunikasjon. Den presosiolingvistiske A.B. Larsen meisla ut omgrepet naboopposisjon på 1880-talet (Larsen 1885). Det vil seie at ein skal vere forsiktig med å gjere mønster og tendensar til universelle læresetningar; det er å ignorere den nødvendige kompleksiteten i teorien og mengda av relevante årsaksforklaringar. I mange norske byar har overklassedialekten hatt f.eks. “jei såver”, mens lågare klassar har halde på “æ søv” trass i at kontakten har vore stor og dagleg. Det sosiale mønsteret skapte behov for å markere forskjellar. Sosiale motsetningar kan altså gi god forklaring på at forskjellar både oppstår og held seg. Under visse vilkår ønsker ikkje menneska å snakke likt. Slikt er tatt opp i akkommodasjonsteorien i sosiolingvistikken.

Side 86 kjem ein annan og ikkje ukjent påstand: “Dei [= språkdraga] spreier seg frå dei største byane til mindre byar, og til sist frå småbyar ut til landsbyg-

dene. Språktrekka går med andre ord nedover i eit hierarki.” Igjen er dette påviseleg i fleire tilfelle, og språkendringskapittelet fortel òg om nettopp regionaliseringar der største byen er kjelda for dei fleste ekspansive språkdraga. Men dette mønsteret kan ikkje gjerast til allmenngyldig argument i ei drøfting. I kapittelet om språkending er det nettopp vist tilfelle der endringa ikkje kan ha opphav i noko sentrum (f.eks. fonemsamanfallet av /ε/ og /ei/ i bygdene i Romsdal og på Nordmøre, mens bymåla der ikkje har noko tilsvarande, jf. NSH I: 37f.). Dessutan er det interessant at språkregionane ikkje alltid er så store som dei ein reknar med samfunnspolitisk. Granskingar frå Sunnhordland og Hardanger har vist at det neppe er bergensk som styrer endringane der, men meir lokale mønster (Tjelmeland 2016; Lid 2015), slik at den språklege Bergens-regionen er mindre enn somme trur. Vi ser endatil at innanfor “sirkumferensen” åt eit dominerande bymål går språkstrukturelle forenklingar på tvers av bymålet, jf. bolk 12 i kapittel 1 i NSH I, der det m.a. går fram at presens *kaste* vinn fram i Øygarden trass i at bergensk har *kastar*.

Igjen ser vi at vi står overfor mange endringsmønster, og dei krev at ein er villig til å bruke fleire forklaringsfaktorar i endringsteorien, og ein må vere villig til å teste dei i konkrete landskap og samfunn.

5.3 Å tolke endringar (Johnsen 2 og 3)

5.3.1 Faktisk kontakt?

Ut frå læresetninga om kopiering etter forbilde ein får gjennom *ekstern kontakt*, avviser Johnsen at det skjer uavhengige innovasjonar i eit samfunn, og slik blir det umogleg at same endringa kan skje fleire stadar. Det Johnsen ikkje seier nokon ting om, er at når ein brukar desse læresetningane, må ein òg dokumentere eller sannsynleggjere at det faktisk har vore kontakt der same endringane skjer. Prøver ein på det, får ein svært mange vanskelege dokumentasjonsoppgåver både i norsk og internasjonal språkhistorieforskning. Det må f.eks. sannsynleggjerast at det har vore konkret kontakt mellom dei mange svært spreidde itakisme- eller delabialiseringsdialektane, mellom diftongeringsdialektane, mellom leniseringsdialektane utanfor den blaute kyststripa osv. Det første dokumenterte språksamfunnet med den forenkla bøyinga med *-an* i bestemt fleirtal i alle klassar er Røros (jf. Dalen 2008: 110f.). Er det sannsynleg at det har reist rørosingar rundt til alle stadane som nå har fått slik bøying? Og er det nok med at éin velsett rørosing har vore på besøk, eller bør det vere mange i lang tid og samtidig, osv.? Med å stille slike spørsmål til sannsynleggjeringa blir denne ko-

pieringsforklaringa svært vanskeleg å forsvare i uendeleg mange tilfelle. Kopieringa blir reelt ei komplisert forklaring viss ho skal vere sannsynleg.

I framhaldet skriv Johnsen: “Ein langt meir komplisert hypotese – og derfor òg ein mindre sannsynleg hypotese – er at språktrekket har kome opp kvar for seg i kvart bygdedel, akkurat som det var eit slumpehøve at det same språktrekket har kome opp i andre bygder òg” (Johnsen 2019: 86). Det er Johnsen som sjølv set inn ordet ‘komplisert’ i denne påstanden, for det er neppe noko meir komplisert ved språkstruktur som vilkår i endringsprosessen enn ved mange av dei andre vilkåra ein kan drøfte, f.eks. om kontakt og kommunikasjonsomfang. Men med å sette inn akkurat dette adjektivet kan han skyte seg inn under eit kjent vitskapsteoretisk prinsipp (Ockhams barberkniv) om at ein skal føretrekke enkle hypotesar framom kompliserte. Men dermed styrer han sjølv både premissen og konklusjonen.

Prinsippet om å føretrekke dei enkle hypotesane må nok Johnsen ha misforstått når slutninga hans er at ein meir komplisert hypotese er mindre sannsynleg enn ein enklare, jf. sitatet i førre avsnittet. Det gir altså generell forrang til dei enkle forklaringane. Men prinsippet hans Ockham har som premiss at alle andre vilkår for valet mellom det enkle og det kompliserte stiller likt, og det vil òg seie at dei begge må vere like sannsynlege før barberkniven skal takast fram. Spørsmålet om sannsynlegheit er altså overordna enkelheitsprinsippet – og ikkje motsett.

5.3.2 Analogiar og føringar i språkstrukturen

For Johnsen er det viktig å avvise at det finst språklege føringar for endringar. Ein svært vanleg forenklingstype er analogiar, som er ein gjengangar i forklaringar av historiske språkendringar. Vil ein avvise analogi, må mykje historisk lingvistikk skrivast om att.

For å vise korleis Sandøy tar feil i framstillinga av språkstrukturelle vilkår for endring, tar Johnsen opp eksempelet om bortfall av vokalskifte i presens i nokre sterke verb. Johnsen meiner det ikkje er strukturelle føringar for desse tilfella. Men denne endringa er prinsipielt ikkje annleis enn den spontane innovasjonen barn gjer om att og om att når dei i ein viss alder bøyer *gå* – *gådde*, *bli* – *blidde* osv. Det strukturelle vilkåret for desse spontane innovasjonane er at infinitiven sluttar på trykktung stammevokal. Men innovasjonane i desse to nemnde tilfella har ikkje vore vellykka – foreløpig. Men f.eks. *flå* – *flådde* er ein vellykka analogi.

Eksempelet med presens av sterke verb er ein tilsvarande analogi, som har vore vellykka. For eksempel blir *såva* bøygd i analogi med storhopen av sterke

verb, f.eks. ²*skriva* (inf.) – ¹*skrive* (pres.), altså utan vokalskifte frå infinitiv til presens. Dermed går bøyinga frå ²*såva* – ¹*søve* til ²*såva* – ¹*såve*. Vokalskiftet er redundant ettersom presens er markert av både tonemskiftet og endinga *-e*. Desse to presensmarkeringane gjeld både sterke verb og telje-klassen av svake, og dermed utgjør dei ei sterk gruppe som lett kan dra til seg fleire. Verba med vokalskiftet er blitt nokså fåe med tida.

I dialektar utan den historiske svarabhaktivokalen har presens einstavsform i same verba. Utan vokalskifte blir ei eventuell presensform (f.eks. *såv*) dermed systematisk lik imperativforma (altså *såv*), og i nokre tilfelle òg preteritumsforma (som i *såv*). Det gir altså ein redusert funksjonalitet. I dette dialektområdet held ein fram med bøyinga ²*såve* – *søv*.

Ein kunne kanskje påstå at desse samanfalla ikkje er så alvorlege, for det finst allereie enkeltverb med slike samanfall i norsk. Men når ein ser på det geografiske mønsteret for bortfallet av det aktuelle vokalskiftet, ser ein at det skjer i både by- og bygdemål i svarabhakti-området, men ikkje i området utan svarabhaktivokal i presens. Det indikerer at det strukturelle poenget betyr noko i praksis; det forsterkar motstanden mot endringa.

5.3.3 Empiriske kontrastar kan peike ut den nødvendige forklaringa

Johnsen vil i staden forklare endringa i presens av sterke verb som utslag av at prestisjemålet sigrar. Han forklarar såleis at dette bortfallet av vokalskifte i Haugesund og Sunnhordland kjem av at språkbrukarane har kopiert etter attraktive forbilde frå Bergen og Stavanger, som har hatt sterke presens-former utan vokalskifte lenge. Geografisk får han det jo til å stemme med at det er berre sirka 80 km til den næraste av dei to byane, og faktisk kontakt er såleis sannsynleg. Dermed reknar han med at påstanden hans er klarert, og han ignorerer all annan argumentasjon:

Hypotesen vert med di at dette nye språktrekket har spreitt seg frå bymåla i Bergen og Stavanger. Ingen av dei bymåla har noko stomnskifte i bøyinga av sterke verb ... Med di er hypotesen vår stødd, og me kan slutta at det nye språktrekket i Stord og Haugesund er noko som har spreitt seg frå talemåla i Bergen og Stavanger. (Johnsen 2019: 87.)

Denne måten å arbeide og resonnerer på (jf. “me kan slutta”) gir ikkje sikker kunnskap og solid innsikt. Skal ‘det å vete’ bygge på slike resonnement, fortel setninga rett etter om ei sjølvforsterkande svakheit i granskinga: “Sidan me òg *veit* at dette nok er den aller mest vanlege måten eit nytt språktrekk kjem opp

på, so er det ingen grunn til å tru at me har med ei heimevaksen endring å gjera her.” (Sst., vår kursivering.)

Så enkelt kan ein ikkje resonnerer innanfor forskning. I kanskje dei fleste endringstilfelle må ein ta utgangspunkt i at det kan tenkast alternative forklaringsmåtar, og dei må ein stille opp mot kvarandre. Vi kan så langt seie at både prestisje-forklaringa og analogi-forklaringa er *moglege* forklaringar. Neste spørsmål er kva som kan vere ei *nødvendig* forklaring. Da må ein interessere seg for f.eks. kontrastar.

a) At den omtalte *geografiske* kontrasten i utbreiinga av endring og ikkje-endring samsvarar så godt med tradisjonell presens med eller utan endings-e, kan berre forklarast med analogi. Denne kontrasten blir forsterka med at heller ikkje nordhordlandsk har fått denne endringa til manglande vokalskifte enda området ligg nærare regionscenteret enn både Haugesund og Sunnhordland, for Bergen ligg geografisk i Nordhordland. Nordhordlandsk har nemleg ikkje tostavingspresens i sterke verb og ja-verb. Dette er eit viktig poeng hos Sandøy, men dette poenget blir oversett i meldinga. Johnsen verken refererer eller argumenterer imot.

b) Nærkontakt med talemål utan vokalskifte kunne ein tru skapte lettare overgang til prestisjeformene. Det kunne i så fall forklare at lågstatusmål i byane har slike former pga. den daglege kontakten med eit høgare talemål med prestisjeformer, og ein kunne vente ein by-land-forskjell, eller ein kontrast i *sosial kontakt*. Men det viser seg at i bysamfunn i distrikta med einstavingspresens av sterke verb bymål (f.eks. i Molde, Kristiansund og trøndelagsbyane) har lågstatusdialekten halde på vokalskiftet likeins som bygdemåla sjølv om dei har levd i fleire generasjonar i dagleg kontakt med ein sosiolekt som ikkje har hatt vokalskiftet. Også i lys av denne kontrasten bør analogi-forklaringa stå seg sterkt; ho er den *nødvendige* forklaringa av dei to nemnde *moglege* forklariningane.

(I dei nordnorske byane er det nokre tilfelle av at ikkje-omlydt presens med to stavingar konkurrerer med omlydte med éi staving, f.eks. at både *såver* og *søv* finst. Dette er enkeltord, som er tydelege leksikalske innlån. Det blir støtta av at dei har den ståande r-en i endinga, som i den lokale grammatikken er ein “anomali”. Dette er inga systemopprydning, som analogiar brukar å vere. Her må ein dra inn sosiale forklaringar.)

c) Dette fenomenet er gjerne sett på som ei “bokmålisering”. (Johnsen avviser utan vidare dette som “stråmann”, men bokmåls-argumentet er faktisk ofte brukt om denne endringa – på tilsvarande måte som Johnsen sjølv gjer det seinare i artikkelen sin når han er opptatt av “bokmålisering” av ordforrådet

(Johnsen 2019: 116). Da er det bokmålet ein reknar med har prestisje, og at kontakten med skriftmålet påverkar grammatikken i dialekten ved etterlikning/kopiering. (Eit ev. problem her er at r-en i presens i skriftmålet ikkje følger med over til talemålet på Sør-Vestlandet.) Skal ein teste ein hypotese om bokmålspåverknad, kan ein f.eks. sjå for seg ein *kontrast mellom dei store skolemålsområda*, og da oppdagar vi det merkelege at det nynorske Sør-Vestlandet er området som i stor grad har mista vokalskiftet, mens området som er dominert av bokmål i skolen, held på vokalskiftet. Her hjelper ikkje prestisje-forklaringa noko, og igjen blir analogi-forklaringa den nødvendige.

d) Ein *grammatisk kontrast* kan ein få om ein jamfører denne endringa i vokalskifte med ei anna vanleg endring av presens i norsk, nemleg i verba som har utvikla kortform i infinitiv, f.eks. *ta* av *taka*. Dei får lett i neste omgang svak presensform, som da blir *tar* naturleg nok i analogi med presensdanninga i nå-klassen (dvs. verb som har trykkting utlydande rotvokal). Denne omlegginga er kjent frå store område i heile landet utan dialektgeografiske avgrensingar av den typen som bortfallet av vokalskifte har. Det svarar til at forbilde-forma i presens, f.eks. *når* med *-r*, finst i heile landet; det er kortform av verbet som er føresetnaden for endringa. Her kan ein sjølv sagt ikkje seie at dette gjer analogi-forklaringa for vokalskiftet nødvendig, men det er i begge tilfella tale om noko strukturelt likt ved at presens regulerer seg etter noko i infinitiven. Mens det grammatisk forbildet (eller den strukturelle føringa) for analogien har ei klår geografisk avgrensing i eine tilfellet, har det ikkje det i hitt. Eksempelet antydar altså at den strukturelle føringa betyr noko.

Til slutt i denne drøftinga: Kapittelet i NSH I avviser ikkje at andre faktorar også kan vere relevante i den geografiske spreingsprosessen. Historiske opplysningar kan nok vise at avviklinga av vokalskiftet har tøygd seg gradvis utover Sør-Vestlandet. Det har gått frå granne til næraste granne, altså ved nabokontakt. Og kanskje litt ved hopping frå sentrum til sentrum. Men altså heile tida innanfor området for tostavingspresens.

5.4 Språkhaldningar som forklaring (Johnsen 3.4)

Punkt 3.4 hos Johnsen begynner med å ta opp att påstanden “Språktrekk spreier seg ved at folk kopierer frå kvarandre”, men med det nye at “ein person kopierer meir frå ein han tykkjer vel om, og mindre (eller ingenting) frå ein han tykkjer lite om” (Johnsen 2019: 87f.). Altså er spreinga avhengig av haldningar, og bolken blir brukt til å argumentere mot den skepsisen Sandøy legg fram i kapittelet til at haldningar styrer språkendingane i Noreg. Skepsisen hans har sitt utgangspunkt i resultat frå granskingar – som vist i bolk 11.4 i kapittelet.

I dette tilfellet blir teksten (nemleg bolken 11.4 i kap. 1 i NSH I) referert, men ikkje slik at den nye faglege innsikta forfattaren ønsker å formidle i bolken, blir presentert. Utgangspunktet i NSH I er å prøve å vise korleis det finst fleire måtar å bruke haldningsomgrepet på. I det store europeiske forskarnettverket om språkhaldningar (Slice: Standard Language in a Changing Europe, <https://lanchart.hum.ku.dk/research/slice/>) er det utvikla eit testopplegg der ein skil mellom bevisste og underbevisste haldningar. Det norske prosjektet *Dialektendringsprosessar* har brukt nettopp dette forskingsopplegget. Bevisste haldningar får ein når informantane er klare over at dei får nettopp språklege haldningsspørsmål (f.eks. a: “*Kor fine* synest *du* dialektane som er nemnde ned-afor, er? La 1 på skalaen vere finast og 8 minst fin.”). Underbevisste haldningar blir uttrykt når informantane svarar eller reagerer på språklege stimuli utan å vere klare over at det er språk dei reagerer på. Fordi desse Slice-granskingane har føregått parallelt og metodisk likt i mange land, er resultatata ekstra interessante.

I den bevisste testdelen blir det på alle aktuelle språk i det nemnde spørsmålet brukt tilsvarende ord som primært går på estetikk; og forståinga hos alle språksosiologar er at svaret i verkelegheita avspeglar ei form for sosial prestisje. I det norske prosjektet *Dialektendringsprosessar* kom ein fram til at det ville vere nyttig å legge til eit spørsmål som låg nærare det som norske sosiolingvistar har diskutert i samband med omgrepa status og stathierarki, for det har eksistert ein nokså sterk konsensus om desse omgrepa i den norske språkdiskursen, men vi har mangla eit empirisk datasett for korleis ‘vanlege folk’ tenker om dette. Derfor la ein til spørsmålet b: “Kva *status* trur du desse same dialektane har *generelt i Norge*? La 1 på skalaen vere høgast og 8 lågast.” Den formuleringa fangar nok opp premissane i konsensusen. Begge spørsmåla a og b gav data om bevisste haldningar, men dei gav heilt ulike resultat, noko som viser kor avgjerande formuleringa er for kva reaksjonar ein får, og dermed òg for kor vanskeleg det er å opprette eitt einskapleg haldningsomgrep.

Johnsen hevdar at ein ikkje kan jamføre resultatata frå dei to spørsmåla, “for dei har endra på fleire ting på ein gong” (Johnsen 2019: 89). Her må han ha misforstått eitkvart. Dette prosjektet hadde ikkje som mål å finne fram til f.eks. kategoriar av bevisste haldningar – da kunne det vere aktuelt å arbeide systematisk med variantar av spørsmålsformuleringar, slike som f.eks. kunne fylle ut ei typologisk matrise. Det var totalt irrelevant her. Nettopp å påvise at ein fekk ein forskjell, var hovudformålet, og da kan ein sjølv sagt vise til nettopp den forskjellen.

Underbevisste haldningar får ein data om ved å lage såkalla masketestar. Mens dei bevisste haldningane er svært einskaplege i Noreg som i andre land, viser resultatata for underbevisste haldningar nærast eit kaos av mønster i dei norske granskingane som Dialektendringsprosessar har gjennomført. Dette er heilt annleis enn resultatata i granskingane på kontinentet, f.eks. dei danske, som er fullstendig homogene og viser at københavndialekten er høgast vurdert. Det resultatet samsvarar så med at dialektendringane i heile Danmark eintydig går i retning av københavndialekten. Noka tilsvarende landsgyldig endring i retning av den norske hovudstadsdialekten kan ein ikkje påvise i Noreg, like lite som granskingar av underbevisste haldningar viser at oslomålet står generelt høgast. Altså fortel desse granskingane at Noreg og Danmark er to nokså forskjellige sosiolingvistiske samfunn. Dette komparative resultatet blir ikkje referert i meldinga.

I staden prøver Johnsen å underminere framstillinga hos Sandøy med “resultat” presentert i Anderson & Bugge (2015) frå same prosjektet (altså Dialektendringsprosessar). Men her kjem ei misfortåing, for poenget med denne statistiske nærgranskinga hos Anderson & Bugge er å undersøke om andre faktorar enn dialekten kan forklare nettopp dei same spesielle norske resultatata som vi omtalte i førre avsnittet.

Johnsen plukkar s. 89 ut ein detalj frå artikkelen med denne formuleringa: “Det faste draget dei fann, var dette: ‘The South Eastern Norwegian Central low variety is the one that stays on top in all the regional centres’ (d.e. Molde, Bergen og Stavanger) (2015: 256).” Formuleringa “Det faste draget” kan få lesaren til å tru at artikkelen har dette som viktig og gjennomgåande poeng, mens det i artikkelen faktisk blir nemnt fleire gonger at rangeringsresultata for faktoren dialekt ikkje er signifikant nokon annan stad enn i Stavanger, og på s. 261 kjem òg ein svært tydeleg tabell over ni undersøkingsstadar som viser nettopp dette. Det går òg fram at tre andre faktorar (nemleg alder på talaren, introduksjon til samtalen i lydskuttet, og grunnfrekvens i stemma) oftare kjem ut som signifikante forklaringsfaktorar. Dette understrekar hovudpoenget både i artikkelen og i språkendringskapittelet i NSH I: at dei mange norske resultatata viser eit svært heterogent bilde – i sterk kontrast til det svært homogene danske resultatet (Kristiansen 2009: 185), og derfor skal ein vere forsiktig med tolkingane også av dei tre nemnde faktorane som faktisk oftare viser signifikans. Etersom testen var utforma for å teste faktoren dialekt, er det negative resultatet for den det ein mest skal legge merke til. Testane på dei andre faktorane hos Anderson & Bugge – som den aktuelle datainnsamlinga ikkje var systematisk oppbygd for å teste – blir meir å sjå på som eksplorerande.

Hos Anderson & Bugge (2015: 265) heiter det vidare: “It is possible to interpret the inconsistency in the results as an indication that none of the factors included in our survey were sufficiently relevant to the test-takers.”¹¹ Både tabell 3 og figur 8 synleggjer godt grunnen til den manglande signifikansen for dialektevalueringa: Skårane for dei tre stemmene frå f.eks. Oslo aust spriker svært mykje *på* kvar enkelt undersøkingsstad og *mellom* undersøkingsstadane – og slik er det for skårane generelt. – Dette halmstrået heldt altså ingenting for Johnsen, og referatet hans av Anderson & Bugge er fullstendig gale. Han kan òg ha nytte av enda ei oppsummering av den norske granskinga i Bugge (2018), der ei parallell gransking frå Færøyane blir presentert.

Etter å ha referert oppsummeringa Sandøy gir av dei aktuelle granskingane, føyer Johnsen til: “Det er ikkje rett.” Så legg han til at “Her byggjer Sandøy på Anderson & Bugge (2015)”, men at dei altså har komme til noko anna (Johnsen 2019: 89). Med det antydgar han at Sandøy har misforstått resultatata eller artikkelen. Det med “byggjer på” er ikkje rett, for det første fordi teksten til kap. 1 var ferdig i god tid før den nemnde artikkelen var skriven, og for det andre fordi materialet til Anderson & Bugge kjem frå eit større fellesprosjekt, Dialekten-dringsprosessar, der Sandøy var prosjektleiar. Han har sjølv brukt nettopp same materialet i ein publikasjon frå 2013, og han tar sjølv heile ansvar for teksten både i NSH I og i 2013-publikasjonen. Jamfør elles bolk 10 nedanfor om tolkinga hans Johnsen av referansar.

For at eit resonnement om prestisje-påverknad frå f.eks. Oslo på gitte andre dialektar skal gå opp, må både årsak og verknad påvisast, og vi såg nettopp her at årsaka (altså underbevisste haldningar) ikkje kan påvisast. Når det gjeld verknaden, påstår Johnsen (s. 89f.) at “Alle nye språktrekk i Bergen og Stavanger samsvarar med språktrekka i Oslo (Nornes 2011: 114; Aasen 2011: 23–24, 98).” Det er ikkje i tråd med funna til Nornes og Aasen. Nornes viser på den nemnde sida fire språkdrag som samsvarar med drag i oslomålet, men teksten held på neste side fram med fire språkdrag som ikkje gjer det (Nornes 2011: 114–115). Hos Aasen (2011: 98) går det fram av tabellen at alle sju “offensive” variantane viser samsvar med bergensk, men berre fire med oslomålet. Her er det altså tale om direkte referatfjusk.

11. I originalen står det “insufficiently relevant”, noko som blir meiningslaust pga. negasjonen lenger framme i setninga. Vi har hatt kontakt med forfattarane, som har stadfesta at dette er trykkfeil.

Med utgangspunkt i desse usanne referata drar Johnsen denne slutninga:

Alt ihoplagt er det eit særst godt samsvar mellom utfallet av masketestane hjå Anderson & Bugge (2015) (og det ein får tru er dei umedvitne haldningane) og dei faktiske språkendingane me ser. Det same gode samsvaret mellom haldningar og språkendingar har me røynt frå andre kantar av landet (Stausland Johnsen 2015a,b).

Dei røynslene han viser til med sjølvreferansane til 2015 a og b og dei mange referansane og referata i dei to publikasjonane, representerer ikkje noka gransking av underbevisste haldningar og er slik heilt irrelevante i denne samanhengen. (Heller ikkje Kristiansen 1995 tilfredsstillar krava til gransking av underbevisste haldningar.)

Vi saknar òg referanse til den viktige premissen som Sandøy i bolk 4 i endringskapittelet forklarar og legg til grunn for å tolke ut retninga i språkendingane i eit språksamfunn, nemleg: Viss hypotesen er påverka frå eitt språksamfunn til eit anna, må resultatane i alle dei språklege variablane som hypotesen gjeld, vise same påverknadsretninga. Denne grunnleggande og logiske premissen (“social factors bear upon the system as a whole”) blei formulert allereie i barndommen åt sosiolingvistikken (Weinreich, Labov & Hertzog 1968: 185), og han er ein konsekvens av det lingvistiske arbitraritetsprinsippet: Det er ikkje nokon indre, naturleg eller logisk samheng mellom det semantiske og sosiale innhaldet på eine sida og forma på det språklege uttrykket på hi sida. Påverknad/dominans frå samfunn A skal dermed kunne merkast på kva som helst variabel i språket som heilskap. Derfor må òg resultat på ein variabel som ikkje viser påverknad frå A, men heller mogleg påverknad frå samfunn B, svekke hypotesen. Dermed kan ein ikkje plukke subjektivt ut variablar for å underbygge eit resonnement. På same måten som den statistiske testinga sikrar mot tilfeldige resultat i kvantitative haldningsdata, skal den nemnde tolkingspremissen for endringsretninga sikre at ein ikkje drar lettvinne slutningar ut frå variablar som er utvalt subjektivt eller tilpassa ein gitt forskingssituasjon. Alt dette er utlate i omtalen av NSH I, og slutningane der blir derfor for lettvinne.

I siste avsnittet om haldningar underbygger Johnsen påstanden sin om samheng mellom haldningar og språkending med å vise til ei personleg oppleving, altså det ein kallar anekdotiske data. Dèt er jo nettopp slike data både språksosiologisk og sosiolingvistisk gransking prøver å unngå fordi ein har erfaring for kor stor avstanden kan vere mellom personleg oppleving og kvantitative resultat av data innsamla med minst mogleg subjektiv innverknad. Same

avsnittet er dessutan nokså uklart i resonnementet pga. at Johnsen ikkje skil mellom bevisste og underbevisste haldningar.

Den manglande forståinga av haldningsteorien kjem òg fram i den meto-
diske kritikken av haldningsgranskingane som er presentert. Johnsen kjem nem-
leg inn på at “denne uvissa [dvs. Sandøy si uvisse, må vi rekne med] om kva
haldningar har å seia for språkendingar, kan vera at dei ikkje har spurt etter
dei avgjerande haldningane” (Johnsen 2019: 90). For det første: Når Johnsen
avsluttar med at dei negative resultatane av masketesten “ikkje [er] prov på at alle
slags haldningar ikkje påverkar språkbruket” (sst.: 90), har han altså ikkje lese
grundig nok den formuleringa han på same sida siterer etter Sandøy (NSH I:
99): “det er *uråd å påvise* ein klar og gjennomgåande samanheng”. (Framhe-
vinga med kursiv står i NSH-teksten.) ‘*Uråd å påvise* samanheng’ er ikkje det
same som å prove at det ikkje er samanheng. Her er ein vitskapsteoretisk ve-
sentleg forskjell. For det andre: Når Johnsen sjølv har brukt haldningsresultata
frå prosjektet Dialektendringsprosessar (og Anderson & Bugge 2015) til å lage
sikre påstandar, blir det underleg og motsetningsfylt at han nå går med på at
det er ein usikker samanheng, slik Sandøy nettopp meiner. Da undergrev han
seg sjølv. For det tredje: Johnsen er opptatt av at ein må måle “gjævleik”
(Johnsen 2019: 90), for læresetninga hans seier at talarane kopierer etter per-
sonar dei likar godt. Han kjem ikkje med forslag til alternativ metode, og det
er heller ikkje lett. Den granskingsmetoden Dialektendringsprosessar har brukt,
har faktisk greidd å spørje etter det som er “dei avgjerande haldningane” (jf.
sst. 90) i mange andre land, og dei norske granskingane er dei mest omfattande
og systematiske som er gjennomført i landet. Metodisk er dei europeiske hald-
ningsgranskingane uttesta gjennom mange år og har vist seg så fruktbare i jam-
førande analysar at Johnsen kan ikkje berre avvise dei. Dei er utvikla for å
kunne unngå å basere seg på intuisjon og subjektive tolkingar. Her tar Johnsen
for lettvint på teori- og metodeutviklinga i denne forskingsdisiplinen.

Generelt i dei europeiske granskingane viser dei *bevisste* haldningane ikkje
samsvar med språkendingstendensane, og teoretisk føyer det seg inn i den ge-
nerelle innsikta om at svar i slike granskingar er svært bundne av den kulturelle
eller politiske samanhengen dei blir gitt i, og at dei ikkje “stikk så djupt”. Der-
imot har masketestane (reaksjonstestane) av *underbevisste* haldningar vist svært
godt samsvar med språkendingstendensane, altså at språkendingane går i ret-
ning av dei dialektane/språkvarietetane som er høgast vurdert i testen. Danmark
er det landet som viser mest “perfekt klaff” i denne testen. Men Noreg og Fæ-
røyanane – som dei einaste landa hittil – viser ikkje slikt samsvar. Det vil seie at
det der ikkje er klare og gjennomgåande mønster i dei underbevisste haldnin-

gane til dialektar. Dette er svært interessante resultat, for dei må vise ein viktig forskjell på f.eks. Danmark og Noreg, og dessutan har denne prinsipielle forskjellen i resultatata stor teoretisk interesse – på same måten som når ein får ulike resultat i reagensrøyra i laboratoriet. Korleis og kvifor det er slik som vist her, er drøfta på s. 88–92 i NSH I.

Når det gjeld dei bevisste haldningar, har Johnsen jamført framstillinga i NSH I med framstillingar i andre publikasjonar av same granskingane og funne at statusdialekten blir kalla ulike ting (“Oslo” og “austlandsk”), og han konkluderer med at “då kan ikkje desse granskingane vera grunnlag for ... argumentasjonen” (Johnsen 2019: 88). Her er Johnsen inne på eit metodisk poeng: Viss ulike nemningar i testane har konsekvensar for svara ein får inn, har sjølvsagt Johnsen sett. Men slik konsekvens har ikkje den skiftande nemningsbruken i dette tilfellet. Det er i seg sjølv eit interessant fenomen, som det ikkje var plass til å drøfte i kapittelet.

Bakgrunnen for det metodiske er denne: I granskinga av bevisste haldningar blei informantane bedt om å rangere ymse dialektar på to skalaar (jf. spørsmål a og b ovanfor). Blant dialektane som skulle rangerast, var det viktig å ta med heimemålet, dialektar frå regionen og det ein hadde ein hypotese om ville bli rekna som høgstatusdialekten. Desse namnelistene kunne dermed ikkje vere identiske i alle undergranskingane, for kva som var heimemål og andre regionale mål, skifta frå stad til stad; og forholdet til regionale sentrum var skiftande. Kvar lokal gransking kunne derfor utvikle desse namnelistene med ein viss fri-dom, men alltid med dei same ytre rammene heimemål og statusmål. Det blei òg til at ein i nokre undergranskingar brukte stadnamn, i andre granskingar dialektnamn, i nokre ein presis lokalitet, i andre ein overgripande region, for det er ikkje lett å vite på førehand kva som er dei best fungerande folkelingvistiske termane. Målet frå hovudstadsområdet blei dermed omtalt som både “Frogner/Oslo” og “Austlandsk”/“Østlandsk”.

Metodisk kan dette opplagt problematiserast, og i prosjektet blei det mykje diskutert, for det er ikkje klart kor presis oppfatning vanlege språkbrukarar elles i landet har av talemålsforskjellane i dette området. Men det metodiske eksperimentet med ulike nemningar viste det folkelingvistisk interessante faktumet at resultatata blei dei same uavhengig av nemningane, slik at denne nemningsvariasjonen ikkje ser ut til å bety noko. Dette kan verke underleg for ein austlending, men på Vestlandet, der desse granskingane blei gjennomført, er nok det prototypisk austlandske først og fremst det ein assosierer til Oslo-området – og ikkje det ein kategoriserer som austlandsk i dialektgeografien. Denne mangelen på dialektgeografisk presisjon er ikkje annleis enn den vestlendingar, trøn-

derar og nordlendingar opplever når dei blir omtalt av folk frå andre landsdelar. Og historisk er det kanskje mogleg å kople denne folkelege bruken av ‘austlandsk’ til at ein har tradisjonelt brukt andre nemningar for området utanfor Sør-Austlandet. For eksempel har ‘Opplanda’ opp til vår tid vore nemninga for Oppland + Hedmark (= Innlandet fylke).

Altså: Dette spørsmålet om folkelege nemningar på dialektane kunne settast inn i ei folkelingvistisk drøfting, men folkelingvistikken prioriterte vi ikkje inn i dette språkendringskapittelet. Kan hende skulle vi valt å gjere det annleis, men det ville ført med seg andre perspektiv som høver betre i andre framstillingar, som vonleg vil komme. Det resultatet at referansen for høg status gjekk konsekvent til hovudstadsområdet uavhengig av ymsande nemningsbruk, var såleis godt nok grunnlag for å gjennomføre resonnementet om språkhaldningar i dette kapittelet.

5.5 *Målretta?* (Johnsen 3.2)

Å skulde tekstforfattaren for å ha eit teleologisk syn på språkending når det motsette er sagt og forklart, er uheldig i ei vitskapleg bokmelding. I NSH-kapittelet er det brukt formuleringar om at språkstrukturen har visse ‘føringar’ eller ‘preferansar’ for endringsresultat nettopp for å markere at resultatet ikkje er avgjort berre av denne eine faktoren (‘språket sjølv’). Det er langt frå på eine sida å *innverke litt* gjennom nokre vilkår til på hi sida å *avgjere alt*. Dette poenget med at språkstrukturen ikkje avgjer, er understreka grundig i teksten heilt frå opningssida av kapittelet der motsetninga til “styringar med føreseieleg resultat” er nemnt. På s. 36 er det jamført med det statistiske omgrepet ‘prognose’, og i framhaldet er tydinga i orda årsak, årsaksfaktor og føring presisert.

Når ein har eit breitt perspektiv på endringane og reknar med mange faktorar, blir òg modellen for endring komplisert. Viss ein har ein snever forklaringsmodell, kjem ein mykje nærare eit teleologisk syn. (Særleg viss ein misbrukar Ockhams barberkniv!)

Det vage ordet føring når det gjeld den språkstrukturelle faktoren, kan f.eks. gjelde optimal avstand mellom vokalane, som Johnsen sjølv er inne på med sitata i punkt 3.2.1 (Johnsen 2019: 83f.). Men denne kritikken blir meningslaus når “føring” fleire gonger blir tolka og omtalt som ‘teleologi’ og ‘målretta’. Dette er direkte villeiande og så nær det er mogleg å komme sitatfjusk. S. 87 rammar det òg Lars S. Vikør (1999: 23), der Johnsen refererer han med å bruke ordet ‘målretta’. Det ordet brukar ikkje Vikør i den aktuelle publikasjonen.

Tilsvarende vranglesing kjem i punkt 3.2.2. Her (Johnsen 2019: 84) siterer han Sandøy slik: “[d]esse føringane [...] har empirisk støtte i at mønster tar

seg opp att i mange språk og fleire gonger i historia” (NSH I: 58). Så held Johnsen fram: “Men det må gjelda for ein logisk brest, for *at* noko finst, er ikkje prov på ein viss hypotese om *kvifor* det finst.” Her les han altså “støtte” hos Sandøy som “prov”.

6 Fonologi (NSH I kap. 2)

Vi tar her opp berre avsnitt der vi er usamde med Johnsen, men vi vil òg nemne at det i omtalen er framsett verdifull kritikk av enkeltpunkt i dette kapittelet.

6.1 Utviklinga av tonelag (Johnsen 4.1.2)

Her viser Johnsen til tre forskjellige stadar i boka, som han hevdar alle viser at Kristoffersen meiner at tonelagskontrasten må ha utvikla seg etter gammalnorsk tid, ikkje i løpet av. Om ein les dei tre korte formuleringane vi trur han siktar til, isolert, kan dei gi inntrykk av at Kristoffersen kategorisk meiner at tonelaga ikkje var kontrastive i gammalnorsk. Vi er einige i at dette kunne ha vore formulert klarare. Men Johnsen underslår sjølve analysen på s. 149, der dette blir grundigare forklart med at når den bestemte artikkelen veks saman med einstava substantiv, får språket kontrast mellom to melodiar i fleirstavingsord, dvs. melodien som før gjaldt berre einstavingsord, og den som før gjaldt berre fleirstavingsord. Dermed oppstod det ein melodisk forskjell på *leikinn* (akk. m. eint., av eldre *leik hinn*) ‘leiken’ og *leikinn* (adj. nom. m. eint.) ‘leiksam’.

Her har Johnsen med andre ord ikkje gitt eit fullgodt referat av nettopp det sentrale avsnittet i boka om denne endringa. I staden brukar han dei tre korte utsegnene til å gi eit skeivt og urett bilde av korleis boka skildrar denne utviklinga. Retorisk spør han korleis språkbrukarar kunne skilje mellom “*leikinn* ‘gamanet’ og *leikinn* ‘leiksam’ på gamalnorsk, om det ikkje var ved hjelp av tonelaget” (Johnsen 2019: 92). Den fonetiske realisasjonen kjenner vi av naturlege grunnar ikkje til, og gammalnorsk dekkjer fleire hundreår, hundreår der utviklinga av tonelag må ha skjedd over lang tid. Dette er det sentrale poenget på s. 149.

6.2 Lange konsonantar (Johnsen 4.1.4)

Johnsen hevdar s. 93 at Kristoffersen “i praksis” seier at den avsluttande konsonanten i overlange einstavingsord har vore kort, og at ord som *gråt* og *grått* følgeleg må ha hatt same uttale. Dette brukar han to sider på å “tilbakevise”.

Overskrifta på denne delen av boka er *Fonologi*, og det Kristoffersen skriv om, er korleis kontrasten mellom lange og korte konsonantar bør representerast *fonologisk*. Det sentrale poenget her er at ein konsonant som står framom stavingsgrensesymbolet, bidreg til kvantiteten i stavinga, mens dei som står etter, ikkje gjer det. Ved lange vokalar er dette måten Kristoffersen representerer den underliggende fonologiske kontrasten på mellom normallange og overlange stavingar. Ein trenar fonolog kan straks sjå at dette er ein enklare måte å skilje mellom moraiske og ikkje-moraiske konsonantar. Da Kristoffersen skreiv kapittelet, var han i tvil om han skulle bruke morabaserte trestrukturar av den typen han har brukt i f.eks. Kristoffersen (2000) og (2011), men kom fram til at dei truleg ville bli for tekniske. Etter å ha lese korleis Johnsen misforstår dette, ser vi at avgjerda kanskje ikkje var den beste likevel.

Uansett blir underliggende kontrastar normalt realisert som kontrast også i den fonetiske overflata. Det står *ikkje* i teksten at kontrasten det er tale om her, blir nøytralisert, så Johnsen har ikkje dekning for å seie at han “i praksis” blir nøytralisert. Mot eller med betre vitende blir derfor den lange gjennomgangen hans av døme som skal vise at analysen ber feil av stad, rein stråmannsargumentasjon. Det teksten *kan* kritisera for, er at han ikkje gjer det klarare korleis ein tenker seg at den moraiske konsonanten fonetisk må ha blitt uttalt til forskjell for den ikkje-moraiske i *gråt*. Men det er vanleg å knyte saman moraisitet og fonetisk durasjon. Enda klarare hadde dette kanskje blitt om representasjonane i skjema 1 på s. 110 hadde blitt sett opp som /so:.l/ vs. /hol.l/ /so:t.t/, altså med lange konsonantar som geminatar uavhengige av final vs. medial posisjon. Men nøytralisering er uansett noko Johnsen tillegg teksten *i strid med* det som faktisk står der.

6.3 Jamvekt (Johnsen 4.2.1)

Johnsen kan tolkast slik at han i det store og heile er positiv til analysen Kristoffersen presenterer på s. 181 i NSH I. Men når Kristoffersen freistar å gi Johan Storms jamvektsobservasjon ei oppdatert tolking med utgangspunkt i moderne teori, kan det verke som om Johnsen ser dette som ein reduksjon av det Storm bidrog til i forståinga av fenomenet. Det kan vi ikkje sjå er tilfellet. Vi har nok like stor respekt for arven etter Storm som den Johnsen uttrykker for sin eigen del.

Johnsen meiner òg at analysen hos Kristoffersen fører til at eit ord som *kasta* må få jamvekt, av di dei to korte vokalane ikkje kan realisere heile tonelagsmelodien. Men jamvekt krev at *to* vilkår må vere oppfylt: kort rotstaving og tonelag 2. I *kasta* er berre det andre av desse vilkåra innfridd. Når det er sagt, er

det eit interessant spørsmål korleis vi identifiserer tonelagskontrasten i ord med minimal stemtheit. Men det ligg langt utanfor rammene for ei historisk framstilling av fenomenet.

6.4 Trykk (Johnsen 4.2.2)

Johnsen ser ut til å akseptere hovudanalysen av trykkplassering i moderne norsk på s. 152–155. I alle fall finn han han “interessant”. Men analysen av initialtrykket i importord i austlandsk og trønderisk avviser han. Dessverre underslår han også her hovudargumentasjonen og tar i staden utgangspunkt i eitt einaste døme, som han ikkje har henta frå teksten, men som han meiner er problematisk. Så brukar han det til å avvise den analysen han ikkje har presentert for lesaren.

Hovudgrunnlaget for argumentasjonen i kapittelet er at når vokalen i stavinga som ber det “framande” trykket, er lang, blir denne lengda bevart når trykket i austlandsk og trønderisk blir flytta til første stavinga, jf. uttalen av *universitet* og *komité*. Johnsen nemner ikkje dette poenget med eitt ord. I staden vel han å bygge motargumentet på det eine dømet sitt: *metall*, som han meiner har same trykkmønster som *gammal* og derfor ikkje har noko bitrykk på siste stavinga. Men *metall* har kort vokal i stavinga med det “framande” trykket, og han tar her ikkje omsyn til at kvantitetskilnader er vanskelegare å identifisere i stavingsrim med kort vokal pluss konsonant enn med lang vokal. I tillegg representerer ordet *metall* ein såkalla trykkollisjon (*stress clash*). Johnsen nemner ikkje desse veikskapane ved dømet sitt. Han hevdar utan dokumentasjon at det ikkje kan vere nokon forskjell på sistestavingane i *metall* og *gammal* når det første blir uttalt med initialtrykk. Dette er eit empirisk spørsmål som fortener ei nærare gransking i søraustlandsk. Men igjen er det verdt å minne om at kapittelet handlar om fonologi.

Fonologisk har dei to vokalane i endestavinga heilt ulike eigenskapar, som kjem fram når vi legg til ei vokalisk ending. Da forsvinn vokalen i *gammal*, jf. *gamle* og *gamla*, mens han ikkje forsvinn i *metallet/metalla*. Og før Johnsen kan prove at durasjonen til rimet i andrestavinga er signifikant kortare i t.d. ²*metallet*, igjen uttalt med initialtrykk, enn i f.eks. ¹*ett-tallet*, der det er brei semje om at andrestavinga ber *fonologisk* sekundærtrykk, har dømet inga argumentatorisk vekt. (Vi reknar ikkje med at tonelagsskilnaden vil ha nokon verknad her.)

7 Morfologi (NSH I kap. 3)

7.1 I-omlyden (Johnsen 5.1)

Eit gammalt diskusjonsemne i språkhistoriegranskinga har vore om søraustlandsk (og svensk og dansk) har hatt i-omlyd i presens av sterke verb på eit tidleg stadium, dvs. om det har vore f.eks. *ø* eller *o* i presens av *sove* (jf. *søv/sover*). Diskusjonen har oppstått pga. at dei skriftlege kjeldene har innehalde begge typar presensformer, og dermed blir det typisk nok ope for fleire tolkingar. Denne uvissa viser Indrebø òg til i *Norsk Målsoga* (Indrebø 2001: 134).

Johnsen (2019: 105) stussar på at det i kap. 3 er sagt at det “ikke [er] spor av i-omlyd i kildene” (NSH I: 259). Som nemnt finst det slike spor, og denne negasjonen bør sjølvstakt rettast. Men det er ikkje påstått i NSH I at søraustlandsk ikkje hadde eller ikkje hadde hatt i-omlyd. Viss Johnsen hadde forlenget sitatet sitt s. 105 med éi setning, ville det ha gått fram at forfattaren opnar for i-omlyd med å vise til den faglege diskusjonen med grundige referansar og med ein kryssreferanse til kap. 2 (bolk 3.1.3). I kapittel 2 (om fonologi) blir det nemleg på s. 116 referert meir frå den faglege diskusjonen og den forklaringa at i-omlyden i den aktuelle bøyingsforma først fanst i heile dette området, men at han så blei trengt tilbake pga. utjamning frå infinitiv (dvs. analogi). Ein slik konklusjon har òg støtte i at den gamle i-omlyden er dokumentert i både jyllandsk, svensk og søraustnorsk.

7.2 Ordlaging (Johnsen 5)

Etter det vi kjenner til, ligg det med bolken om ordlaging i *Norsk språkhistorie* nå for første gong føre eit oversyn over utviklinga av norsk ordlaging som er basert på produktive mønster i dei ulike periodane. I tidlegare framstillingar skilde ein som regel ikkje mellom synkron ordstruktur og sjølv ordlagingsprosessane som faktisk er produktive, og ordlaginga fekk berre stemoderleg behandling. Ordlagingsdelen i *Norsk språkhistorie* er på over 40 sider og utgjer i stor grad eit nybrottsarbeid. Til jamføring er ordlaging omtalt på om lag ni sider i Seip (1955: 81f., 204-208, 327-330) og om lag sju sider hos Indrebø (2001: 81, 123f., 162-166, 373).

Johnsen fører opp to hovudankepunkt mot utgreinga av ordlaginga i *Norsk språkhistorie*. Den første innvendinga går på at det i ordlagingsbolken “står mest ingenting om ordlagingsmønstera før gamalnorsk tid” (Johnsen 2019: 106). Det stemmer nok at hovudvekta i ordlagingsdelen er lagt til perioden frå gammalnorsk til moderne tid, noko som gjeld for heile morfologikapittelet og i stor grad også syntakskapittelet. I det opphavlege utkastet til ordlagingsdelen

fekk utviklinga før gammalnorsk tid fylldig omtale. Av plassomsyn måtte teksten kortast ned, og løysinga blei da å konsentrere framstillinga om det som har skjedd frå og med gammalnorsk tid. Nedkortinga har nok ført til at visse fenomen har fått lita eller inga merksemd i teksten. Dette er sjølvstapt inga god orsaking for eventuelle manglar, men får her duge som bakgrunnsforklaring. Sjølv om ordlagingsdelen ikkje har ein åtskild bolc om tida før gammalnorsk, så dekker utgreiinga om opphavet og utviklinga av ordlagingsmønster, særleg samansetting, likevel også tilhøve i urnordisk og jamvel urgermansk tid. Også på dette området er omtalen i *Norsk språkhistorie* fylldigare enn den i Seip og Indrebø. Til dømes er det grundig diskutert korleis både samansetting og avleiing har vakse fram som ordlagingsmønster i norsk og germansk språkhistorie.

Meir konkret etterlyser meldaren meir informasjon om fenomenet avlyd, som ifølge han er “noko som er mykje bruka i ordlaginga” (Johnsen 2019: 106). Dette er ein nokså kontroversiell påstand. Ut ifrå det vi veit, har avlyd truleg aldri vore eit produktivt ordlagingsmønster i norsk språkhistorie (jf. Beito 1986: 48f.), og det er heller ikkje omtalt som slikt i (oppdatert) forskning på ordlagings i germansk (jamfør f.eks. Ringe 2006). Avlyd var heller lydendringar som i førgermansk tid verka på ulike relaterte ord, og som så i etterkant har stått fram som lydvekslingar mellom ordformer. Men synkrone samband mellom ordformer er ikkje det same som produktive ordlagingsmønster. Avlyd og spor etter han burde kanskje ha blitt nemnt i boka, anten i morfologi- eller i fonologikapittelet, men det er ikkje belegg for Johnsen sin påstand om at avlyd er “noko som er mykje bruka i ordlaginga” (Johnsen 2019: 106). Det finst rett nok ord-samband med vokalveksling som kan ha oppstått etter urgermansk tid, f.eks. *dingle* og *dangle*, *dirre* og *darre*. Men i den grad dette er eit produktivt ordlagingsmønster, er det for det første marginalt, og for det andre er slike lagingar truleg døme på einstaka analogiar etter den gamle avlyden (jf. Beito 1986: 106). Til liks med brorparten av (diakrone) framstillingar av ordlagings ser Johnsen her ut til å blande i hop synkrone relasjonar mellom ordformer (dessverre som regel omtalt som ordlagings) med ordlagings som produktiv prosess.

Johnsen sitt andre hovudankepunkt mot ordlagingsdelen er at teksten – på linje med mest alt anna i boka – handlar om ‘norsk-dansken’ og ikkje om ‘norsken’. Ifølge Johnsen får lesaren “[i] dei tilfella der det nynorske skrift- og tale-målet har noko anna enn bokmålet, [...] gjerne berre framlagt tilhøva i bokmålet, men med namnet “norsk” (Johnsen 2019: 120). Det første dømet han fører opp på dette, er diskusjonen av adjektivisk suffiksavleiing på *-bar*. (Jamfør nylagingsar som *diggbar* og *zoombar*). Her etterlyser meldaren ei opplysning om at “det norske suffikset *-ande* [...] svarar mest heilt opp til *-bar* [...]” (sst.).

Det stemmer nok at adjektiv på *-ande* i mange tilfelle svarar til samrøtte adjektiv på *-bar*, og det kunne ha blitt nemnt i det aktuelle avsnittet. Grunnen til at adjektiv på *-ande* likevel ikkje er omtalt, er at dei – i motsetnad til adjektiv på *-bar* – ikkje er klare nok døme på ordlagings. Ordformer på *-ande* inngår som partisippform i bøyingsparadigmet til mest alle verb. Dei kunne eventuelt ha blitt omtalt i bolken om kortavleiing, men slik blei det ikkje. Grunnen til det ligg mest i at det å bruke ei partisippform i adjektivisk funksjon skil seg frå det å lage eit nytt ord utan tillegg av suffiks, altså det vi ser i kortavleiingar som *e-poste* (verb) av *e-post* (substantiv).

Eit anna døme på at “norsken” blir tilsidesett til fordel for “norsk-dansken” i ordlagingsbolken, skal ifølge Johnsen (2019: 120) vere at det i omtalen av suffikset *-sl* blir nemnt at det “[i] einiskilde tilfelle har [...] fortrent gamle lagningar på [...] *-(n)að*, såleis i [...] *trivsel* m. for eldre *þrifnaðr* m.” (NSH I: 291). Setninga er nok ikkje heilt eintydig formulert, men meininga var at *trivsel* på eit tidspunkt hos somme språkbrukarar har erstatta *trivnad*. Det stemmer at *trivnad* framleis er i vanleg bruk i nynorsk ved sida av *trivsel*. Det står også i same avsnittet at det etter gammalnorsk tid òg har komme til ord på *-nað* i staden for eldre avleiingar, f.eks. *lydnad* (gno. *hlýðni* f.), *vågnad* (gno. *vágan*), men at suffikset nærare vår tid mest berre er nytta i (puristiske) avløyasarord i nynorsk, f.eks. *letnad* (for *lettelse*). Også Beito (1986: 114) konkluderer med at suffikset utover dette ikkje er produktivt.

Dei to siste døma Johnsen fører opp i denne delen av kritikken, er prefiksavleiing på *frum-* og *ov-*. Ifølge meldaren kan vi i NSH I på sidene 286–287 “lesa at det gamalnorske prefikset *frum-* ikkje lenger finst i ‘notidsnorsk’” (Johnsen 2019: 120). Nokså tidleg i ordlagingsdelen får ein vite at målet med framstillinga er “å granska mønster som kan reknast som meir eller mindre produktive” (NSH I: 273). Når det i oversynet på side 287 i NSH over substantivisk prefiksavleiing med hjelp av nedervde prefiks ikkje er ført opp nokon døme på avleiingar på *frum-* i notidsnorsk, så tyder det ikkje at sjølv prefikset ikkje finst i notidsnorsk, men at ordlagingsmønsteret truleg ikkje er produktivt lenger. Som Johnsen skriv, er det rett nok “[l]ike fullt [...] 60 oppslagsord med prefikset *frum-* i *Norsk ordbok*, og mange av dei er kjende frå målføra (NO 3: 870-874)” (Johnsen 2019: 120). Nokre av desse orda, f.eks. *frumkommunisme*, tyder på at prefiksavleiing på *frum-* kan ha hatt ei viss nylagingsevne også i moderne tid. Det er noko som burde ha blitt fanga opp i arbeidet med ordlagingsdelen, og som bør bli granska nærare fram mot ei eventuell ny utgåve av verket. Det same gjeld prefiksavleiing på *ov-*; så takk til Johnsen for å ha peikt på denne bresten.

Derimot tar meldaren i miss når han tolkar desse manglane som utslag av ei medviten tilnærming, ja nesten eit komplott, som gjekk ut på å ikkje ta omsyn til ovringar som er belagt i “norsken”, men ikkje i “norsk-dansken”. Det er altså ikkje slik at *-ande* og *ov-* har fått den omtalen dei har fått, fordi slike ord er “lite brukande i det norsk-danske skriftspråket” (Johnsen 2019: 121).

7.3 Genitiv (Johnsen 9.1)

Johnsen meiner det skulle vore meir og grundigare skrive om utviklinga av genitiven frå gammalnorsk. Det er lett å forstå han der, for dette er eit interessant emne. Men det har måtta tevla i kampen om tema som skulle takast opp til drøfting. Kritikken frå Johnsen for å bruke to eksempel frå tekstar av Absalon Pedersson Beyer som belegg på bruken av genitiv i norsk (i syntakskapittelet) kan vere relevant, men Beyer er ikkje fri for å bruke norske drag, f.eks. dobbel bes-temt form (Lundeby 1965: 188).

Men om drøftinga av genitiv er kort, er det ikkje rett at det i NSH I er hevda at “genitiven lever att frå gamalnorsken, berre at bruket har gått frå å vera ei ekte kasusending til å verta eit slikt klitikon (s. 245, 420–421)” (Johnsen 2019: 119). På s. 245 i NSH I står det faktisk at den nye konstruksjonen

har ... fått meir leksikalsk innhald (om lag same som possessivet *min/din/sin*), og det er mindre tett knytt til ordstommen. Det inneber òg at possessivklitikonet har eit snevrare bruksområde enn genitiv hadde som kasus. Som det går fram av namnet, er det berre nytta om tilhøyrslø.

Denne omtalen ser vi òg seier noko om det semantiske innhaldet i den nye konstruksjonen, så påstanden om at teksten berre seier noko om det formelle uttrykket, stemmer ikkje. At innhaldet er omtalt som tilhøyrslø, kjem av at nemninga eigedomsgenitiv blir for snever, sjølv om dei fleste brukstilfella gjeld eit eigdomsforhold. Særleg i kontrastiv bruk kan det semantiske området tøyast litt lenger enn ‘eigdom’. Då kan det heite både *kattens klør* og *mora si farge*, og dette vidare betydningsområdet kan ein få fram med det foreløpig svakt definerte, men romslegare ‘tilhøyrsløgenitiv’. Kvar dei semantiske grensene nøyaktig går for denne bruken i norske dialektar, er enno ikkje godt nok utforska.

Johnsen siterer òg Ivar Aasen frå *Norsk grammatik* om at s-genitiv ikkje finst i norsk:

De forskjellige gamle Genitiver [...] ere overalt bortfaldne [...]. Kun i S sammensætninger og visse Talemaader findes Spor [...] (1997: 174–175). ...

Genitiver [...] ere [...] i Almindelighed fremmede for Dagligtalen, som i disse Tilfælde udtrykker Genitiv ved en Omskrivning enten med en Præposition (til, aat, av) eller et tilføiet Pronomen (sin, hans, hennar) (1864: 163).

Det er interessant at Aasen her har tatt feil, og samtidig er det han som først dokumenterte at s-genitiven faktisk finst i norsk. Det gjorde han i notata sine våren 1845 da han oppheldt seg i Telemark, for tilhøyrsluttrykk med ‘s’ er eit drag som det finst ein del av i telemål og særleg i aust-egdemål, som i ‘dotteras hus’ og ‘huset Olavs’. Men her høyrer det med at Aasen mistolka observasjonane sine og rekna denne s-genitiven som påverknad frå dansk skriftmål (nemleg “dannede efter Skriftsproget”, jf. Bondevik o.fl. 1997: 56). Det er urimeleg, for dansk hadde ikkje genitivsuttrykk der eigaren kunne stå både framom og etter eigedommen som i dei nemnde eksempla. Denne syntaktiske konstruksjonen må vere nedarva frå gammalnorsk. Men Aasen var mest opptatt av morfologien, nemleg at s-en blei brukt ved ord som i gammalnorsk måtte ha heilt andre endingar, f.eks. ved ‘dotter’, og dermed var det ikkje “ægte”, slik han uttrykker seg når han tar opp att same dokumentasjonen i *Det norske Folkesprogs Grammatik* (1848). Som vi såg i sitatet ovanfor frå *Norsk Grammatik*, tar han ikkje ein gong med desse funna i 1864-boka. Aasen var nemleg ikkje opptatt av kreativiteten i mellømnorsk der genitivsmønsteret blei sterkt omskipa, som nemnt ovanfor. Dessutan kjente han heller ikkje til det større nordiske mønsteret i omlegginga av genitiven både semantisk og strukturelt, der i alle fall færøysk, norsk, älvdalsk og norrlandsk viser felles utvikling i mangt og gjer det rimeleg at s-konstruksjonen òg kan finnast i norsk uavhengig av dansk.

Johnsen refererer Indrebø (2001: 235) slik: “I nynorsk er genitiv eit reint skriftspråksfenomen” (Johnsen 2019: 120). Men heller ikkje dette referatet er til å lite på, for det Indrebø skriv s. 235 er at “genitiv [er] nytta meir i nynorsk skrift”, og den formuleringa kjem etter at han så vidt har vore innom genitivsbruken i telemålet. (I praksis overprøvde og underkjente altså Indrebø her konklusjonen hans Aasen.) Men den semantiske innsnevringa i bruken seier ikkje Indrebø noko om. Trass i alt er det meir presist det ein finn i NSH I.

7.4 Trykkfeil og mindre mistak

Johnsen kommenterer fleire mindre mistak i framstillinga, og desse merknadane kan bli nyttige for arbeidet med å lage ei revidert utgåve av verket. Stundom verkar det derimot som om meldaren har vore litt i ivrigaste laget med å peike på feil og lyte. Såleis meiner meldaren f.eks. at ein får tru det er ein trykkfeil når det “står på side 294 at suffikset *-semd* i gamalnorsk er framhaldet av **-iþ*

i urnordisk” (Johnsen 2019: 103). Det urnordiske suffikset **-ip* kjem i gammalnorsk til uttrykk som *-ð* i f.eks. ord som *fegrð* f. ‘venleik’ (til *fagr* adj. ‘fager, ven’). Her har vi fått ein vokalskilnad i rota, noko som indikerer at avleiinga kom til før synkopetida, og at eit eldre **fagriþō* blei til *fegrð*. Omlyd og/eller bryting av rotvokalismen i substantivet i mange slike ordpar har ført til at det lydlege sambandet mellom adjektivet og substantivet er svekt i gammalnorske ordstrukturmønster. Denne tilsøringa og det at suffikset har mist vokalen sin, har truleg bidratt til at ordlagingsmønsteret alt i gammalnorsk tid var uproduktivt (jf. Seip 1924). Det er grunnen til at det i figur 5 på side 294 ikkje er teikna inn eit beinveges framhald av det urnordiske suffikset **-ip* i gammalnorsk. Derimot kan suffiksavleiingsmønsteret seiast å ha bevart ei viss nylagingsevne heilt fram til vår tid, nemleg i meir eller mindre puristiske nynorske avløysingar på *-semð* til adjektiv på *-sam* (f.eks. *nøysemð* f. av *nøysam*; jf. Widding 1953). Sluttkonsonanten *d* i orda på *-semð* går sjølvstilt tilbake på *-ð* i gammalnorsk og *-ip* i urnordisk.

Ein alternativ måte å analysere dette ordlagingsmønsteret på er å seie at vi har å gjere med suffiksavleiing på *-d* av adjektiv på *-sam*. Grunnen til at mønsteret i figuren likevel er representert med *-semð*, er at ein da unngår å måtte inkludere vokalskifte i ordlagingsstammen frå /a/ til /e/ som del av ordlagingsprosessen. Slikt vokalskifte finn ein nemleg elles ikkje i produktive ordlagingsmønster i notidsnorsk. I ordlagingsdelen er mønsteret *-sam* → *-semð* derfor analysert som såkalla avleiing med suffiksbyte (jf. Thorell 1981: 78f.). Dette burde det ha stått meir om i ordlagingsdelen, men at suffikset *-semð* i gammalnorsk er framstilt som framhaldet av **-ip* i urnordisk, er altså ingen trykkfeil.

I bolken om substantivbøying er det eit avsnitt om endinga i ubestemt form fleirtal av inkjekjønnsord (NSH I: 248). Her er nokre målføre plassert langs ein skala som gjennom synkron variasjon skal illustrere ei endring frå eit system der alle typar inkjekjønnsord manglar ending i ubestemt fleirtal (f.eks. *hus*, *bord*, *lerret*, *eple*, *embete*), til eit system der alle typar inkjekjønnsord har ei ending (f.eks. *huser*, *border*, *lerreter*, *epler*, *embeter*). I denne skjematisk framstillinga er det første systemet representert ved nynorsk, mens nokre vikværske målføre og egdske kystmål representerer det andre systemet, eller som det står i boka (s. 248): “I motsett ende av skalaen finn vi særleg vikværske målføre og egdske kystmål der den nye klassen med endingar har vorte einerådande.” Johnsen sin kommentar til dette er at “det finst ikkje noko målføre i landet der det er tilfellet, noko målførebøker og *Målføresynopsis*en greitt fortel oss” (Johnsen 2019: 103). Her er det Johnsen som tar feil. Ordet *einerådande* siktar her til at det finst mål-

føre der inkjekjønnsord av alle dei diskuterte typane, dvs. einstava og fleirstava sterke og tostava og fleirstava linne substantiv, har ei ending i ubestemt fleirtal. Dette får ein stadfest i *Målføresynopsisen*, og det er òg slik det blir framstilt i (nokre) lærebøker (f.eks. Skjekkeland 1977: 83; Skjekkeland 2005: 99f.). I tillegg til vikværske målføre og egdske kystmål finn vi gjennomført fleirtalsending i ubestemt form av inkjekjønnsord også i tradisjonelt saltenmål (jf. Brekke 2000: 68f.).

8 Ordforrådet (NSH I kap. 5)

Ein kritikk av dette kapittelet er at det fortel så mykje om kvar orda opphavleg kom frå, i staden for å seie kva språk dei kom ifrå til norsk, for dét kan vere vel så interessant for norsk språkhistorie. Det har noko for seg, og forfattaren til kapittelet er innom temaet fleire gonger. Men å gå etter kvart ord på denne måten er ei forskingsoppgåve som ingen har utført, og det er for mykje forlangt at kapittelforfattaren skal bygge opp framstillinga etter kvar orda har hatt siste “mellomlandinga” før dei kom inn i norsk språk.

Denne kritikken om siste mellomstasjon for importorda blir paradoksar når Johnsen sjølv er opptatt av at orda som kjem inn i Indre Østfold, er danske. Dei aktuelle orda som har komme inn dei siste par hundreåra, har neppe komme direkte frå dansk (sjå nedanfor). Dei har meir sannsynleg komme frå kontakt med talemålet i norske byar og med skriftmålet brukt i norske kontekstar. Desse orda, f.eks. *gjerde*, *vindu* og *glede*, har altså mest sannsynleg hatt ei mellomlanding innanlands, og det er den som er interessant når ein skal forstå kreftene bak endringa. Det er ikkje nokon innebygd eigenskap ‘dansk’ i desse orda som gir noka rimeleg forklaring.

På side 114 skriv Johnsen at det er “bokmålet som styrer utskiftinga av ordtilfanget i dei norske målføra”, og sidan han meiner at bokmål er dansk, er konklusjonen at det går for seg “ei avnorsking og fordansking av ordtilfanget.” Det siste poenget her har vi før kommentert som lite interessant viss ein vil forstå språkhistoria ut frå den synkrone funksjonen som språket har.

Dessutan er påstanden om at “bokmålet styrer”, for sterk og for lettvin. Også i ordforrådet er kraftspelet i endringsprosessen meir komplisert; det er inga einvegskøyring frå bokmål inn i talemålet. Ein må ev. òg sjå etter kor mykje bokmålet har tatt opp av norske folkemålsord, og ein må sjå etter kva som kjem inn i talen uavhengig av skriftmålet. Igjen er nok empirien meir komplisert enn det teorien hans Johnsen kan gjere greie for.

Johnsen har sjølv laga ein liten studie av ordforrådet i ordsamlinga hans Wilse (1780) frå “Spydeberg og viidere”, som det heiter i boktittelen, og Johnsen har sett på den utskiftinga i ordforrådet som må ha komme etter 1780. Denne utskiftinga skal vise kor stor danskpåverknaden har vore etter Wilse laga boka. Johnsen spør seg ikkje om Wilse kan ha vore ute etter å dokumentere det mest særmerkte ordforrådet, og at andre alternativ (altså nyare ord og ordformer) godt kan ha vore innkomne allereie på hans tid, men vore rekna som uinteressante i denne samanhengen pga. at dei var så like velkjente danske ord. Dette er ein fundamental metodisk svikt som gjer resultata som Johnsen meiner å ha funne, mindre sætande. Dansken Wilse var nettopp opptatt av det særnorske og det ekte, og han hadde som eitt av formåla med boka at ho kunne vere til hjelp “for Danske i Omgang med den Norske Almue”. Da brydde han seg ikkje om å ta med ev. levande ord som var felles med dansken.

Lista Johnsen har sett opp på side 115 over danske “lånord” i Indre Østfold, inneheld forresten òg tilfelle som ikkje er heilt ut lånord, men heller lånte former med stor stammeliikskap som *drøy* for *dryg*; og *rød* for *raud* kunne òg ha utvikla seg på norsk frå ei nøytrumsform med monoftongering ved vokalforkorting: *røtt*. Her kunne det altså vore grunn for fleire modifikasjonar; men det er eigentleg ikkje det sentrale i denne diskusjonen.

Johnsen verkar lite opptatt av å halde seg til gjennomførte granskingar. Han brukar siste del av artikkelen til å greie ut om korleis han ser for seg at nye språktrekk oppstår, og korleis språktrekk spreier seg frå ein dialekt til ein annan. Her brukar han i stor grad introspeksjon i kritikken av ordforrådskapittelet, som når han på s. 110 slår fast at “dette ordet [eta] vert utskift med lånordet *spise* no om dagane.” Det er her vanskeleg å ta tungt på kritikken mot at kapittelforfattaren Tor Erik Jenstad (NSH I: 455) har nemnt at *eta* er motstandsdyktig mot endring, når Johnsen sjølv ikkje kan vise til meir vitskaplege granskingar.

9 Tilvisingar

Meldaren etterlyser fleire tilvisingar i verket. Han meiner at forfattarane, bortsett frå Endre Mørck, i alt for liten grad viser til “kvar dei har henta opplysningane sine ifrå, so at lesarane kan gå til kjeldene sjølve og etterprøva det som står der” (Johnsen 2019: 126). Også her tar Johnsen for hardt i. Til dømes er delane Conzett har skrivne i morfologikapittelet, spekka med tilvisingar, også til eldre litteratur som korkje Seip eller Indrebø viser til. Eit unntak er bolken om substantivbøying, som i stor grad bygger på Mørck (2013), som igjen bygger på fleire tidlegare utgreingar, noko som det tydeleg er opplyst om i NSH I (s.

254). På eit vis blir Johnsen her råka av sin eigen kritikk, for han viser ikkje til kor han saknar tilvisingar.

Vi meiner sjølve det er svært mange faglege referansar i NSH I. Men dei som står der, skal ikkje tolkast slik Johnsen ser ut til å gjere. Når vi har sett inn referansar i parentes visse stadar i tekstane, er det for at lesaren skal kunne finne annan viktig litteratur om det aktuelle temaet. Det er altså ei hjelp for den lesaren som er spesielt interessert og vil grave vidare. Johnsen oppfattar det tydeleg slik at ein referanse i ein tekst betyr at tekstforfattaren har henta framstillinga si frå publikasjonen det blir referert til, og at forfattaren går god for framstillinga i den refererte publikasjonen. Men viss det er eit poeng å framheve at ein gitt person har utvikla ein teori eller ein idé, skal dét komme fram i sjølve formuleringane (f.eks. “Som Johnsen skriv ...”). Men så lenge det ikkje er formulert slik, er det forfattaren som tar det fulle ansvaret for innhaldet. Dette er normal praksis i faglitteratur.

Eit slikt tilfelle har vi f.eks. når det gjeld referansen til Sandøy (1994) i kap. 2. Den impliserer ikkje at Kristoffersen stør sjølve analysen hans Sandøy. Analysen i avsnittet ber så vidt vi kan sjå, heller ikkje spor av den som Sandøy legg fram i artikkelen sin. Referansen er tatt med for å vise at denne typen ord har vore analysert før. Den nemnde artikkelen av Sandøy er nok einaste historisk-fonologiske analysen av supertunge stavingar i gammalnorsk. At analysen til Sandøy er “sær”, får stå for Johnsen si rekning; og at ein ikkje skal referere til analysar som er ukjent for dei fleste lesarar, i ei bok som nettopp har som mål opplyse lesarane, er eit underleg og lite fruktbart prinsipp.

Sandøy har i bolk 8.3 i kap. 1 framstilt eit perseptorisk vilkår for at fremre vokalar oftast er urunda og bakre oftast runda, og den framstillinga er det sjølv-sagt Sandøy som går god for. Men han viser til at Keith Johnson (2012) på sidene 111–119 gir ei drøfting som er relevant i denne samanhengen. Bokmeldaren Sverre Stausland Johnsen prøver på s. 83 å la det sjå ut som om Sandøy har misforstått eller feilreferert fonetikaren Johnson med å antyde ei motsetning med å innleie til eit Johnson-sitat slik: “... men her er det Johnson skriv: ...”. For det første er det som sagt Sandøy som er ansvarleg for denne framstillinga i NSH I, og for det andre har meldaren faktisk henta dette Johnson-sitatet sitt frå s. 142, som er i eit anna kapittel hos Keith Johnson enn det Sandøy viser til, jf. sidetala ovanfor.

Referansen til Anderson & Bugge (2015), som vi nemnde ovanfor, føyer seg inn i same mønsteret om å tolke meir inn i referansane enn at dei er ei hjelp til vidare lesnad.

10 Avslutning

Johnsen introduserer artikkelen sin som “ein grann omtale og gjennomgang av det første bandet i verket *Norsk språkhistorie*” (Johnsen 2019: 77). Av ein “grann” (= ‘grundig’) omtale på om lag 60 sider bør ein kunne vente at meldaren presenterer innhaldet i boka på forfattarane sine premisser slik at lesaren får danna seg eit bilde av kva boka handlar om, og kva vinklingar forfattarane har valt. Ikkje minst gjeld det dei punkta meldaren vil kritisere. Denne lange meldinga gir ein gjennomgåande svært knapp presentasjon av innhaldet i boka. Ho kan neppe kallast grundig; dei stadige grove feila i referata frå både NSH I og andre refererte publikasjonar understrekar òg det.

Ein meldar skal sjølvstendig gi eit oversyn over både kritikkverdige og rosverdige sider ved det omtalte verket. Kritikk manglar det ikkje på, men Johnsen er lite raus til å framheve positive sider ved arbeidet. Det positive blir ofte berre nemnt i korte, generelle vendingar (f.eks. slik: “[i] heilo er [...] gjennomgangen god, men det er heller mange mistak [...]”); Johnsen 2019: 102). Godorda kan verke som reine pliktøvingar utan presis referanse.

Det er sjølvstendig nær på ei umogleg oppgåve å gi ein solid fagleg og kritisk omtale av ei bok der så mange spesialiserte disiplinar er representert. Når vi no har gått igjennom omtalen, ser vi at han er full av mange mistak om både “mange” og “grove mistak” (Johnsen 2019: 79, 127).

Både meldaren og redaktøren av NLT ville elles ha hatt nytte av å lese det som står om “negative reviews” i retningslinjene for bokmeldingar i tidsskriftet *Language*, eit av dei fremste internasjonale språkvitenskaplege tidsskrifta (<https://languagelsa.org/index.php/language/book-reviews>).

Litteratur

- Anderson, Ragnhild & Edit Bugge. 2015. Dialect and other explanatory factors in subconscious verbal guise tests. *Acta Linguistica Hafniensia* 47-2, 244–267.
- Beito, Olav T. 1986. *Nynorsk grammatikk. Lyd- og ordlære*. 2. utgåve. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Berger, Peter R. & Thomas Luckmann. 1966. *Den samfundsskabte virkelighed. En videnssociologisk afhandling*. København: Lindhardt og Ringhof.
- Brekke, Olga. 2000. *Saltendialekten. En grammatikk*. Fauske: Skjerstad og Fauske bygdeboknemnd.
- Bugge, Edit. 2018. Attitudes to variation in spoken Faroese. *Journal of Sociolinguistics* 22/3: 2018, 312–330.

- Bloomfield, Leonard. 1935. *Language*. London: George Allen & Unwin.
- Bondevik, Jarle, Oddvar Nes & Terje Aarset (red.). 1997. *Målsamlingar frå Christiansands og Agershuus Stifter av Ivar Aasen*. (Skrifter frå Ivar Aasenselskapet. Serie A. Tekster nr. 4.) Bergen: Norsk Bokreidingslag.
- Dalen, Arnold. 2008. Trøndermåla frå vår tid og tilbake til reformasjonen. I Arnold Dalen mfl., *Trøndersk språkhistorie. Språkforhold i ein region*. Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter 2008, 3. Trondheim: Tapir, 13–140.
- Haugen, Einar. [1969]. *Riksspråk og folkemål. Norsk språkpolitikk i det 20. århundre*. Oslo: Universitetsforlaget. – Engelsk originalutg. 1966: *Language conflict and language planning. The case of modern Norwegian*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Hernes, Reidunn. 2005. Kvar i verda finst språket? Ei drøfting av sosiolingvistikken sitt studieobjekt – i spenningsfeltet mellom individ og kollektiv. *Målbryting* 7, 145–168.
- Indrebø, Gustav. 2001. *Norsk Målsoga*. 2. utg. ved Johan Anthon Schulze. Bergen: Norsk bokreidingslag. – 1. utg. 1951 ved Per Hovda & Per Thorson. Bergen: [Norsk bokreidingslag].
- Johnsen, Sverre Stausland. 2015 a. Språkendingar langs Oslofjorden. I Helge Sandøy (red.): *Talemål etter 1800. Norsk i jamføring med andre nordiske språk*. Oslo: Novus, 125–158.
- Johnsen, Sverre Stausland. 2015 b. Dialect change in South-East Norway and the role of attitude in diffusion. *Journal of Sociolinguistics* 19/5: 612–642.
- Johnsen, Sverre Stausland. 2019. Grunnleggjande spørsmål om språkending og norsk språkhistorie. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*: 77–138.
- Johnson, Keith. 2012. *Acoustic and auditory phonetics*. 3. utg. Malden, Mass.: Wiley-Blackwell.
- Kristiansen, Elsa. 1995. *Holdninger til vikkværske. En kvantitativ analyse av skoleelevers holdninger til noen trekk i drammensdialekten*. Hovudoppg. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Kristiansen, Tore. 2009. The macro-level social meanings of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 41, 167–192.
- Kristoffersen, Gjert. 2000. *The Phonology of Norwegian*. Oxford University Press.
- Kristoffersen, Gjert. 2011. Quantity in Old Norse and modern peninsular North Germanic. *Journal of Comparative Germanic Linguistics* 14, 47–80.

- Larsen, Amund B. 1885. Oversigt over de trondhjemske dialekters slægtskabsforhold. *Det Kongelige Norske Videnskabers Selskab. Skrifter* 1885: 37–117.
- Lid, Hallvard. 2015. “Men Odda e’jo da naturle’sentere’fj’ oss, dao” *Ei sosiolingvistisk gransking av variasjon og endring i dialekta i Ullensvang herad*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Lundeby, Einar. 1965. *Overbestemt substantiv i norsk og de andre nordiske språk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Milroy, James. 1992. *Linguistic variation and change. On the historical sociolinguistics of English*. (Language in society, 19.) Oxford: Blackwell.
- Mørck, Endre. 2013. Mellomnorsk språk. I Odd Einar Haugen (red.). *Handbok i norrøn filologi*. Bergen: Fagbokforlaget, 640–689.
- Mæhlum, Brit (red.). 2018. *Praksis*. Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse. Bd. 2. Oslo: Novus.
- Målføresynopsisen. URL: <http://inger.uib.no/perl/search/search.cgi?appid=145&tabid=2165>.
- Nesse, Agnete (red.). 2018. *Tidslinjer*. Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse. Bd. 4. Oslo: Novus.
- Neteland, Randi. 2014. *Koinéforming av industristedtalemål. En sosiolingvistisk studie av språkutviklingen i Sauda og Årdal de siste hundre årene*. Doktoravh. Bergen: Universitetet i Bergen. Digitalt: bora.uib.no/handle/1956/8834
- Neteland, Randi. 2019. *Koine formation and society. A sociolinguistic study of migration, dialects, and norms in Norwegian industrial towns*. Lanham–Boulder–New York–London. Lexington Books.
- NO = *Norsk ordbok*. 1966–2016. Ordbok over det norske folkemålet og det nynorske skriftspråket. Red. av Alf Hellevik ofl. 12 bd. Oslo: Det Norske Samlaget.
- NSH I = Sandøy 2016.
- Nornes, Marianne Valeberg. 2011. *Bergensk i Bergenhus. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Bergenhus bydel*. Masteroppg. Bergen: Universitetet i Bergen. Digitalt: folk.uib.no/hnohs/DEP/MarianneNornes.pdf, søkt 03.01.2014.
- Paul, Hermann. 1920. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. 5. utg. Halle a. S.: Max Niemeyer.
- Ringe, Don. 2006. *A linguistic history of English. Volume I. From Proto-Indo-European to Proto-Germanic*. Oxford: Oxford University Press.

- Sandøy, Helge. 1994. The nature of ‘overlong syllables’ in the Scandinavian languages. I W.U. Dressler, M. Prinzhorn & J.R. Rennison (red.): *Phonologica. Proceedings of the 7th international phonology meeting 1992*. Torino: Rosenberg & Sellier, 233–242.
- Sandøy, Helge (red.). 2016. *Mønster*: Norsk språkhistorie, hovudred. Helge Sandøy & Agnete Nesse. Bd. 1. Oslo: Novus.
- Seip, Didrik Arup. 1924. Om vilkårene for nedertyskens innflytelse på nordisk. I *Festskrift tillägnad Hugo Pipping på hans sextioårsdag den 5 november 1924* (= Svenska litteratursällskapet i Finland 175). Helsingfors: [Mercators tryckeri], 472–477.
- Seip, Didrik Arup. 1955. *Norsk språkhistorie til omkring 1370*. 2. utg. Oslo: Aschehoug. – 1. utg. 1931.
- Siegel, Jeff. 1985. Koines and koineization. *Language in Society* 14: 357–378.
- Skjekkeland, Martin. 1977. *Målføre og skriftmål*. Oslo/Bergen/Tromsø: Universitetsforlaget.
- Skjekkeland, Martin. 2005. *Dialektar i Noreg. Tradisjon og fornying*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Sommerfelt, Alf. 1935. *Sproget som samfundsorgan*. Oslo: Stenersen.
- Thorell, Olof. 1981. *Svensk ordbildningslära*. [Stockholm]: Esselte studium.
- Tjelmeland, Liv Torunn. 2016. *Språket i Åkraffjorden – ei sosiolingvistisk granskning av dialekten i to fjordbygder*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Torp, Arne. 1973. Om genitivsomskrivninger og -s-genitiv i norsk. En syntaktisk og dialektgeografisk undersøkelse av possessivuttrykk i sørnorske dialekter i jamføring med nordiske og andre germanske språk. *Maal og Minne* 3–4, 124–150.
- Trudgill, Peter. 1986. *Dialects in contact*. Oxford: Blackwell.
- Trudgill, Peter. 2011. *Sociolinguistic typology. Social determinants of linguistic complexity*. Oxford: Oxford University Press.
- Ulland, Harald. 1984. Det bergenske ego. Om formene eg, e og jei i bergensk. I Helge Sandøy (red.): *Talemål i Bergen* 3. Bergen: Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.
- Vikør, Lars. 1999. Austlandsmål i endring. I Turid Kleiva ofl., *Austlandsmål*. Oslo: Samlaget, 13–48.
- Weinreich, Uriel, William Labov & Marvin I. Herzog. 1968. Empirical foundations for a theory of language change. I Winfred P. Lehmann & Yakow Maliel (red.): *Directions for historical linguistics. A symposium*. Austin – London: University of Texas Press, 95–199.

Widding, Ole. 1953. Endelserne -semnd og -semi i norrønt sprog. *Maal og Minne*, 23–31.

Wilse, J[acob] N[icolaj]. 1780. *Norsk Ordbog eller Samling af Norske Ord i sær de som bruges i Egnen af Spydeberg og viidere paa den Østre-kant af Norge, med Forerindring om Mundarten, samt Tillæg af nogle Egnens Ord-sprog og Egen-Navne*. Kristiania: S.C. Schwach.

Aasen, Ivar. 1848. *Det norske Folkesprogs Grammatik*. Kristiania.

Aasen, Kristine Nymark. 2011. *Stavanger-dialekten 30 år etter. Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Stavanger*. MA-oppg. Bergen: Universitetet i Bergen.

Summary

This is an answer to Sverre Stausland Johnsen's review article in *NLT* 1-2019 which is a discussion of NSH I (*Mønster*), the first volume of the four volume *Norsk språkhistorie* (Norwegian language history). The editors and the authors thank Johnsen for having pointed out some mistakes in the volume. However, his review contains a considerable number of misreadings and poorly founded claims. At the outset, we regard his etymological approach to the concepts of Norwegian and not-Norwegian as unproductive and severely outdated. Today, the goal of any history of a language must be to gain insight into how language works synchronically at any historical stage and into *all* the driving forces behind the changes that has led to its present state. We also argue that Johnsen's alternative explanations (he calls them 'doctrines') are too shallow to be able to account for the many patterns of changes demonstrated in empirical research. His principle of simplicity (i.e. Occam's razor's principle) cannot overrule the much more fundamental principle that theories and assertions must be plausible and be able to account for all relevant observations. His criticism levelled against our discussion of language attitudes demonstrates that he ignores – without arguing against it – the distinction between conscious and sub-conscious attitudes, which is central in sociolinguistics and a prerequisite for the reasoning in NSH I.

Helge Sandøy
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
helge.sandoy@uib.no

Philipp Conzett
Universitetsbiblioteket
UiT Noregs arktiske universitet
Postboks 6050 Langnes, 9037 TROMSØ
philipp.conzett@uit.no

Gjert Kristoffersen
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
gjert.kristoffersen@uib.no

Agnete Nesse
Nordisk, LLE,
Universitetet i Bergen
Boks 7805, 5020 Bergen
agnete.nesse@uib.no

NOTE FRÅ REDAKTØREN, JBJ:

Stykkjet til Sverre Stausland Johnsen vart tatt inn i tidsskriftet som ein vitskapleg artikkel og ikkje ei bokmelding. Det var av di det var altfor langt for ei vanleg bokmelding, og av di det var meir argumenterande enn det vi elles finn i slike meldingar. Det inneber at stykkjet stod saman med artiklane og ikkje meldingane, og ikkje minst at det vart fagfelleverdert anonymt av to ekspertar, i likskap med alle vitskaplege stykkje i Norsk Lingvistisk Tidsskrift.

Denne merknadsartikkelen har vi derimot ikkje fått fagfelleverdert. Vi tenkjer slik at det er fire fagfolk som saman har skrive ei fagfelleverdert bok, og at merknadene dei gir her, byggjer på det ein finn i boka.